

ΓΝΩΜΗ της Ο.Κ.Ε.

“Προσχολική Αγωγή και
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση”

Αθήνα, 3 Ιουλίου 2007

Διαδικασία

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (Ο.Κ.Ε.) ανέλαβε την έκδοση Γνώμης Πρωτοβουλίας με τίτλο «Προσχολική Αγωγή και Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση», με βάση το άρθρο 4 του Νόμου 2232/1994, σύμφωνα με το οποίο «η Ο.Κ.Ε. μπορεί με δική της πρωτοβουλία να εκφράζει γνώμη και για άλλα θέματα κοινωνικοοικονομικής πολιτικής».

Μετά από απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ο.Κ.Ε., ορίστηκε η Επιτροπή Εργασίας, αποτελούμενη από την κα **Αναστασία Κουτσιβίτου** και τους κ.κ. **Αναστάσιο Αποστολόπουλο, Χαράλαμπο Κεφάλαι, Στέφανο Λαιμό, Νικόλαο Λιόλιο, Νικόλαο Σκορίνη** και **Ιωάννη Σωτηρίου**. Πρόεδρος της Επιτροπής Εργασίας ορίστηκε ο κ. **Στέφανος Λαιμός**. Στην Επιτροπή συμμετείχαν,

επίσης, ως εμπειρογνώμονες οι κυρίες **Αγνή Ζακοπούλου** και **Νικολέτα Χριστοδούλου-Γκλιάνου** και οι κ.κ. **Κώστας Δημουλάς, Ιωάννης Κατσαρός, Γεώργιος Τύπας** και **Κωνσταντίνος Φαζάκης**. Τον επιστημονικό συντονισμό του έργου της Επιτροπής είχε η **Δρ. Όλγα Αγγελοπούλου**, επιστημονική συνεργάτης της Ο.Κ.Ε.

Η Ομάδα Εργασίας ολοκλήρωσε τις εργασίες της σε επτά (7) συνεδριάσεις. Η Εκτελεστική Επιτροπή διαμόρφωσε την εισήγησή της προς την Ολομέλεια στη συνεδρίαση της 13ης Ιουνίου 2007. Η Ολομέλεια της Ο.Κ.Ε., στην οποία εισηγητής ήταν ο κ. **Α. Αποστολόπουλος**, αφού ολοκλήρωσε τη συζήτηση για το θέμα στη συνεδρίαση της **3ης Ιουλίου 2007**, διατύπωσε την **υπ' αριθμ. 182 Γνώμη** της.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαίδευση συνιστά ένα θεμελιώδες κοινωνικό αγαθό, στο οποίο βασίζεται η οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ανάπτυξη κάθε χώρας. Γι' αυτό το καίριας για την κοινωνία και την οικονομία σημασίας αγαθό είναι ανάγκη να υπάρχει μια διαχρονική πολιτική, η οποία θα βασίζεται στη συναίνεση και θα ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες με τις απαραίτητες προσαρμογές που επιβάλλουν οι συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες.

Με τη Γνώμη της για το Προσχέδιο Πρότασης «Αλλαγές του θεσμικού πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων»¹, η Ο.Κ.Ε. είχε επισημάνει την ανάγκη να μελετηθεί και να συζητηθεί μέσα σε συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα η εκπαιδευτική πολιτική στη χώρα μας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, από την προσχολική ηλικία ως και τη δια βίου εκπαίδευση και στη συνέχεια, να εξειδικευθούν οι παρεμβάσεις σε κάθε μία από αυτές. Είχε ακόμα υπογραμμίσει την αναγκαιότητα μίας ψύχραιμης προσέγγισης του θέματος από όλες τις πλευρές, ώστε η μελέτη και ο διάλογος να διεξαχθούν σε μία αποφορτισμένη ατμόσφαιρα που θα επιτρέψει να μετατραπούν οι κοινές διαπιστώσεις των προβλημάτων σε κοινά αποδεκτές λύσεις.

Ο διάλογος αυτός έχει ιδιαίτερη σημασία με δεδομένο ότι τα θέματα της παιδείας είναι συναφή με το ευρύτερο κοινωνικό γίγνεσθαι. Κάθε ερώτημα σχετικά με την Παιδεία οδηγεί αυτομάτως σε ερωτήματα οικονομικά και κοινωνικά. Και τούτο γιατί τα θέματα της Παιδείας αφορούν τη φιλοσοφία

ζωής και το είδος της κοινωνίας στην οποία προσβλέπουμε.

Ενόψει των παραπάνω, η Ο.Κ.Ε. με την 162 Γνώμη της προανήγγειλε την έκδοση μέσα στο 2007 Γνωμών Πρωτοβουλίας για το σύνολο της εκπαίδευσης στη χώρα μας. Η παρούσα Γνώμη αφορά στην Προσχολική Αγωγή και την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, ενώ με νέες Γνώμες Πρωτοβουλίας της η Ο.Κ.Ε. θα τοποθετηθεί και επί των θεμάτων που αφορούν στη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η παρούσα Γνώμη διαρθρώνεται σε πέντε Κεφάλαια.

Στο Κεφάλαιο Α' περιλαμβάνονται γενικές παρατηρήσεις για την εκπαίδευση σε όλες της βαθμίδες και ειδικότερα για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Στο Κεφάλαιο Β' η Ο.Κ.Ε. αναφέρεται στις προκλήσεις στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί το εκπαιδευτικό μας σύστημα και ειδικά η πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Στο Γ' Κεφάλαιο η Ο.Κ.Ε. εξετάζει ειδικότερα την προσχολική αγωγή και εκπαίδευση.

Στο Κεφάλαιο Δ' γίνεται ειδική αναφορά στο δημοτικό σχολείο.

Στο τελευταίο Κεφάλαιο Ε' η Ο.Κ.Ε. διατυπώνει προτάσεις μέτρων για την προσχολική αγωγή και την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

1. Γνώμη υπ' αριθμ. 162 (Νοέμβριος 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η παιδεία, ως έννοια γενικότερη της εκπαίδευσης, δεν εξαντλείται στην οργάνωση της διαδικασίας αγωγής και μάθησης από την πλευρά της πολιτείας ή στην παροχή των βασικών γνώσεων, στις οποίες θα βασιστεί κάθε μεταγενέστερη επιστημονική ή επαγγελματική εξειδίκευση, αλλά περιλαμβάνει κυρίως την ανατροφή και τη διάπλαση των παιδιών, τη γενικότερη διαμόρφωση του πνεύματος, της νοητικής και κοινωνικής συμπεριφοράς του εκπαιδευόμενου, την ανάπτυξη κριτικής σκέψης, αλλά και τη μετάδοση βασικών αξιών κοινωνικής συμβίωσης και πολιτισμού.

Στη σύγχρονη κοινωνία με τις αυξημένες απαιτήσεις και ανάγκες ο ρόλος της παιδείας αποδεικνύεται με κάθε ευκαιρία ως πρωταγωνιστικός. Η βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος πολύ συχνά προτείνεται ως αναγκαία προϋπόθεση για την επίτευξη προόδου σε κρίσιμους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, όπως η απασχόληση και η ανάπτυξη², ο πολιτισμός³, η κοινωνική συμβίωση⁴ και η αποδοχή της διαφορετικότητας⁵. **Η συμβολή του εκπαιδευτικού συστήματος στην κοινωνική συνοχή και στην οικονομική πρόοδο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί.** Η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να υπογραμμίσει ότι η εκπαίδευση, παράλληλα με τον κοινωνικά και οικονομικά ευεργετικό ρόλο της, αποτελεί πρωτίστως και ιδίως το μέσο για **τη διάπλαση των νέων ανθρώπων.**

Η πολιτεία, αναγνωρίζοντας τη σημασία της εκπαίδευσης για τη θέση του σύγχρονου ανθρώπου σε μία δημοκρατική, ειρηνική και ευνομούμενη κοινωνία, ανέπτυξε τις βασικές δομές του εκπαιδευτικού μας συστήματος που στηρίζονται στη διάκρισή του σε **τρεις βασικές βαθμίδες** (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια), οι οποίες επιτελούν αυτοτελείς σκοπούς στο πλαίσιο μίας ενιαίας πολιτικής για την προώθηση των πανανθρώπινων αξιών της ζωής, της ελευθερίας, της προόδου και της ισότητας.

Παράλληλα, επειδή η εκπαίδευση αποτελεί **αναντικατάστατο αγαθό** που η μη απόκτησή του κατά την παιδική ηλικία οδηγεί σε κοινωνικές δυσλειτουργίες, ανισότητες και μειονεξίες, κατοχυρώθηκε συνταγματικά ο υποχρεωτικός, δημόσιος και δωρεάν χαρακτήρας της, η υπεράσπιση του οποίου πρέπει να αποτελεί κεντρική προτεραιότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι **η μέριμνα για δημόσια και δωρεάν εκπαίδευση όλων όσων διαμένουν μόνιμα στη χώρα μας στα πλαίσια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης αποτελεί αδιαπραγμάτευτη αξία που θα πρέπει να συνοδεύεται από συνεχή ποιτική αναβάθμιση του εκπαιδευτικού μας συστήματος σε όλα τα επίπεδα.**

Όπως παρατηρεί σε έκθεσή της η

2. 161 Γνώμη της Ο.Κ.Ε. για την Έκθεση Εφαρμογής 2006 του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων 2005-2008, Οκτώβριος 2006.
3. 174 Γνώμη της Ο.Κ.Ε. «Πολιτισμός στην Ελλάδα. Οικονομικές, καλλιτεχνικές και κοινωνικές διαστάσεις και προοπτικές», Μάρτιος 2007.
4. 158 Γνώμη της Ο.Κ.Ε. για την Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη, Αύγουστος 2006.
5. 157 Γνώμη της Ο.Κ.Ε., Έκθεση του έτους 2005 της Ο.Κ.Ε. για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης, Ιούλιος 2006.

UNESCO⁶, η εκπαίδευση πρέπει: α) να μεταδίδει αποτελεσματικά και με περιεκτικό τρόπο τη συνεχώς αυξανόμενη και εξελισσόμενη γνώση, και να εξελίσει τη μέθοδο απόκτησής της, έτσι ώστε να αναπτύσσονται στο άτομο οι βάσεις των δεξιοτήτων που θα χρειάζεται στο μέλλον, β) να εντοπίζει και να καταγράφει τα σημεία αναφοράς που θα βοηθήσουν στο να μην κατακλύζονται οι άνθρωποι από την πληθώρα των πληροφοριών που λαμβάνουν -πολλές από τις οποίες είναι εφήμερες- και θα συμβάλλουν στο να διατηρηθεί η συνεχής εξέλιξη των ατόμων και των κοινωνιών. Η εκπαίδευση, δηλαδή, πρέπει να δίνει στα άτομα **μια εικόνα για τον πολύπλοκο κόσμο μας που βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη** και ταυτόχρονα να παρέχει **την πυξίδα που θα τα βοηθήσει να πορευθούν με ασφάλεια μέσα σ' αυτόν**.

Κοιτάζοντας το μέλλον από αυτή τη σκοπιά, μπορούμε να πούμε ότι οι παραδοσιακοί τρόποι ανταπόκρισης στη ζήτηση της εκπαίδευσης, που είναι κυρίως **ποσοτικοί και γνωσιοκεντρικοί**, δεν είναι πλέον κατάλληλοι. Δεν αρκεί μόνο να παρέχουμε στα παιδιά τις γνώσεις που τους χρειάζονται στη ζωή. Κάθε άνθρωπος πρέπει να αποκτήσει τα εφόδια που θα του επιτρέψουν να εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες για μάθηση, οι οποίες θα του δίνονται σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Με αυτό τον τρόπο θα είναι σε θέση να διευρύνει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις του απέναντι στη ζωή, ώστε να προσαρμόζεται σε συνεχώς μεταβαλλόμενα, πολύπλοκα και αλληλεξαρτώμενα περιβάλλοντα και, ταυτόχρονα, να έχει ενεργό ρόλο και καθοριστική συμβολή

στη διαμόρφωσή τους με βάση πανανθρώπινες αξίες, όπως αυτές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης.

Για να πετύχει η εκπαίδευση στο έργο της αυτό, πρέπει να ενισχύσει τους ακόλουθους στόχους μάθησης, οι οποίοι αποτελούν κατά την UNESCO τους «**Τέσσερις Πυλώνες της Εκπαίδευσης**»: η εκπαίδευση στοχεύει α) **να μάθει στο άτομο πώς να μαθαίνει**, δηλαδή πώς να αποκτά τα εργαλεία της κατανόησης του κόσμου με την ευρεία έννοιά του, β) **να του μάθει πώς να ενεργεί (πράττει)**, έτσι ώστε να μπορεί να είναι παραγωγικό στο χώρο του, γ) **να του μάθει πώς να ζει μαζί με τους άλλους**, δηλαδή πώς να συμμετέχει και να συνεργάζεται μαζί τους και δ) **να του μάθει πώς να υπάρχει**, μάθηση που προκύπτει από τις τρεις προηγούμενες.

Η ίδια ως άνω έκθεση καταλήγει, ότι παρ' όλα αυτά, η επίσημη εκπαίδευση έχει επικεντρωθεί κυρίως, αν όχι κατ' αποκλειστικότητα, στην απόκτηση γνώσης και δίνει λιγότερη σημασία στη μάθηση του πώς να ενεργείς, ενώ τα άλλα δύο είδη μάθησης έχουν αφεθεί στην τύχη ή θεωρούνται φυσική συνέπεια των δύο προηγούμενων. Διατυπώνεται, συνεπώς, το συμπέρασμα, το οποίο υπογραμμίζει η Ο.Κ.Ε., ότι κάθε μάθηση που είναι καλά οργανωμένη πρέπει να λαμβάνει υπόψη της και τους τέσσερις πυλώνες της γνώσης. Έτσι η εκπαίδευση θα παρέχει σφαιρική εμπειρία για τη ζωή, η οποία οφείλει να έχει τόσο γνωστικό, όσο και πρακτικό χαρακτήρα, και να εστιάζεται τόσο στο άτομο, όσο και στην κοινωνία.

6. UNESCO, Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για την Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα, Υπό την Προεδρεία του Jaques Delors, 1999, σελ. 125-126, το κείμενο των οποίων παρατίθεται ως επί το πλείστον αυτούσιο στη συνέχεια των γενικών παρατηρήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στις παραπάνω γενικές τοποθετήσεις προστίθενται οι ειδικότερες σύγχρονες προκλήσεις που αφορούν την κοινωνία συνολικά αλλά και την εκπαίδευση, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, δε σχεδιάζεται σε πολιτιστικό, κοινωνιολογικό ή και φιλοσοφικό κενό. Έτσι, και με δεδομένο ότι η σημερινή κοινωνία χαρακτηρίζεται από πολυπολιτισμικότητα, οικονομική αστάθεια, την αβεβαιότητα της εργασιακής σχέσης, την οικολογική κρίση και τη ραγδαία αύξηση της σημασίας της τεχνολογίας⁷, το εκπαιδευτικό σύστημα αναμφισβήτητα δε μένει ανεπηρέαστο.

Ενόψει αυτών η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να υπογραμμίσει ιδιαίτερα τις εξής σύγχρονες προκλήσεις για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και ειδικότερα για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση:

1. Την ανάγκη προσαρμογής του σύγχρονου σχολείου, των μεθόδων που χρησιμοποιεί και των αναλυτικών του προγραμμάτων στις απαιτήσεις που διαμορφώνει το νέο διεθνές περιβάλλον και η κοινωνία της γνώσης, με στόχο τη διαπαιδαγώγηση ανεξάρτητων πολιτών, ικανών να ζήσουν και να δημιουργήσουν με αυτοτέλεια και υπευθυνότητα μέσα σε ένα δημοκρατικό κοινωνικό σύνολο.
2. Την έμπρακτη αναγνώριση της αυξημένης σημασίας του ρόλου των εκπαιδευτικών στην υλοποίηση των απαιτούμενων προσαρμογών του σύγχρονου σχολείου και την αντίστοιχη ποιοτική αναβάθμιση της θέσης τους.
3. Τη διαμόρφωση των κατάλληλων εκπαιδευτικών δομών προκειμένου το σχολείο να ανταποκριθεί στις ανάγκες των εργαζόμενων γονέων και της σύγχρονης οικογένειας⁸.
4. Τη διαμόρφωση των κατάλληλων δομών διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που θα απαντήσουν στη διεύρυνση του πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της κοινωνίας μας.
5. Την εξασφάλιση πρόσθετων πόρων για το εκπαιδευτικό σύστημα και τη βέλτιστη αξιοποίηση και χρήση των πόρων αυτών.
6. Τη διδασκαλία των θεματικών αντικειμένων που ήδη εμπλουτίζουν το περιεχόμενο και τους στόχους της εκπαίδευσης (π.χ. ξένες γλώσσες, αθλητικές δραστηριότητες, διαδίκτυο), αλλά και όσων θα αναδεικνύονται εκάστοτε σε σημαντικά εφόδια και εργαλεία γνώσης, σε ένα ενιαίο πλαίσιο αναλυτικού προγράμματος, που θα εφαρμόζεται πλήρως στην πράξη, αναβαθμίζοντας την ποιότητα

7. Τις προκλήσεις αυτές αναγνωρίζει το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας, Έκθεση Επιτροπής για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Αθήνα 2006.

8. Το κρίσιμο ζήτημα του συνδυασμού της επαγγελματικής και της οικογενειακής ζωής έχει απασχολήσει την Ο.Κ.Ε., βλ. Γνώμη 149, «Ενίσχυση της οικογένειας και άλλες διατάξεις», Ιανουάριος 2006, Γνώμη 158, «Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη», Αύγουστος 2006.

του σχολείου και παρέχοντας σε όλους τους μαθητές τις ίδιες ευκαιρίες μάθησης.

7. Τη διαμόρφωση ενός δημιουργικού και ελκυστικού σχολικού περιβάλλοντος με διασφάλιση κατάλληλων για τους μαθητές χώρων, συνθηκών και μέσων διδασκαλίας, που θα συμπληρώνουν το κατάλληλα επιλεγμένο ελκυστικό, από άποψη περιεχομένου και μεθόδων, πρόγραμμα σπουδών.

Τα τελευταία χρόνια έγιναν ορισμένα θετικά βήματα για την αντιμετώπιση των παραπάνω προκλήσεων, που όμως υστερούν σε σχέση με την ταχύτητα της κοινωνικής εξέλιξης και των αναγκών προς αυτήν αλλαγών που πρέπει να γίνουν στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Συγκεκριμένα:

- Καθιερώθηκε η πανεπιστημιακή εκπαίδευση δασκάλων και νηπιαγωγών.
- Έγιναν βήματα αποκέντρωσης προς την κατεύθυνση της επιδιωκόμενης αυτονομίας των σχολικών μονάδων και των εκπαιδευτικών (σχολικό συμβούλιο, σχολική επιτροπή, σύλλογος διδασκόντων).
- Θεσμοθετήθηκε η ενισχυτική διδασκαλία και το ολοήμερο σχολείο, νηπιαγωγείο και δημοτικό, του οποίου η λειτουργία επεκτάθηκε τα τελευταία χρόνια.
- Καθιερώθηκε η λεγόμενη «**διαθεματική**»

προσέγγιση⁹ της γνώσης και των Προγραμμάτων Σπουδών (ΑΠΣ) με τη θέσπιση του «Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών» (ΔΕΠΠΣ)¹⁰, το οποίο ισχύει ενιαία για το νηπιαγωγείο, το δημοτικό και το γυμνάσιο. Η διαθεματική προσέγγιση βασίζεται στην οργάνωση της διδασκίας ύλης κάθε γνωστικού αντικείμενου, με τρόπο που να εξασφαλίζει την επεξεργασία θεμάτων από πολλές οπτικές γωνίες, ώστε να υπάρχει ενιαία οριζόντια ανάπτυξη των περιεχομένων και να αναδεικνύεται η γνώση και η σχέση της με την πραγματικότητα, σε αντίθεση με το μοντέλο που κυριαρχούσε στο εκπαιδευτικό μας σύστημα με την αυτοτελή διδασκαλία των διάφορων γνωστικών αντικείμενων¹¹.

- Εκδόθηκαν τα νέα βιβλία με έμφαση στη διαθεματική προσέγγιση, για την οποία γίνεται λόγος στη συνέχεια, τα οποία βάζουν νέες βάσεις στην αντιμετώπιση των σύγχρονων εκπαιδευτικών αναγκών.

Ωστόσο, πρέπει να γίνουν πολύ περισσότερα και δραστικότερα βήματα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων, οι οποίες μάλιστα επιτάσσουν και τη συστράτευση όλων των κοινωνικών δυνάμεων στη χώρα μας για την επαρκή τους αντιμετώπιση, **γεγονός που αποτελεί και την αφορμή για την πρωτοβουλία της Ο.Κ.Ε. να εκδώσει την παρούσα Γνώμη.**

Καταρχάς, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι η δια-

9. Υ.Α. 21072α/Γ2 (ΦΕΚ Β' 303/13.3.2003) και Υ.Α. 21072β/Γ2 (ΦΕΚ Β' 304/13.3.2003).

10. Τα ΑΠΣ διαμορφώνουν και εξειδικεύουν το περιεχόμενο των σπουδών, επιδιώκοντας να ανταποκριθούν στη διαρκώς μεταβαλλόμενη κοινωνία της γνώσης, της επικοινωνίας και της τεχνολογίας με την ταυτόχρονη διασφάλιση των παραδοσιακών σκοπών της παιδείας που το περιεχόμενό της εμπλουτίζεται και ανασυντίθεται σε νέες βάσεις.

11. Οι κυριότεροι τρόποι διαθεματικής συσχέτισης που υιοθετούνται στο ΔΕΠΠΣ είναι τρεις: α) συσχετίσεις με βάση κοινά θέματα, έννοιες και διαδικασίες μεταξύ αντικείμενων, β) συσχετίσεις στο πλαίσιο διαθεματικών σχεδίων εργασίας και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, όπως το πρόγραμμα αγωγής υγείας και γ) συσχετίσεις στο πλαίσιο συμπράξεων μαθημάτων, όπως το μάθημα της «Μελέτης του Περιβάλλοντος». Παράλληλα, προβλέπεται για την υποχρεωτική εκπαίδευση η καθιέρωση της «Ευέλικτης Ζώνης» διαθεματικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων, διάρκειας τουλάχιστον δύο διδακτικών ωρών εβδομαδιαίως (μεγαλύτερης διάρκειας στις μικρότερες τάξεις), στο πλαίσιο της οποίας πραγματοποιούνται διαθεματικές δραστηριότητες και σχέδια εργασίας.

Θεματική προσέγγιση αποτελεί ένα πολύ σημαντικό βήμα για τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας του σημερινού σχολείου, την ανταπόκρισή του στη δημιουργία των παραπάνω «Τεσσάρων Πυλώνων της Εκπαίδευσης» και, συνακόλουθα, και για προσαρμογή του στις απαιτήσεις του νέου διεθνούς περιβάλλοντος και της κοινωνίας της γνώσης.

Με την πρόσφατη καθιέρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά ηλικίας 5-15 ετών (νηπιαγωγείο, δημοτικό, γυμνάσιο) διαμορφώνονται οι προϋποθέσεις για ενιαία υποχρεωτική εκπαίδευση με βάση τα ενιαία ΑΠΣ που αλληλοσυμπληρώνονται και εξειδικεύονται κατά βαθμίδες, χωρίς να χάνουν τη συνοχή και τον κοινό προσανατολισμό τους προς την ανάπτυξη σύγχρονων και κριτικά σκεπτόμενων πολιτών με βάση τις απαιτήσεις των καιρών μας.

Σε σχέση, ωστόσο, με την αντιμετώπιση των προκλήσεων που επισημάνθηκαν, η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να επισημάνει ορισμένες σοβαρές ελλείψεις και υστερήσεις.

Α. Πέραν των θετικών βημάτων που έγιναν για μία τέτοια εξέλιξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η υλοποίηση της διαθεματικής προσέγγισης και η διδασκαλία με τα νέα βιβλία που τη συνοδεύουν εξαρτώνται από την κατάλληλη αρχική και διαρκή επιμόρφωση και συνεισφορά των εκπαιδευτικών. Χωρίς αποτελεσματική επιμόρφωση τα ενιαία ΑΠΣ κινδυνεύουν να μην επιτύχουν τους στόχους τους. Παράλληλα,

η μέγιστη δυνατή συνεισφορά των εκπαιδευτικών σε μία τεράστια σημασία και έκτασης παρέμβαση στην εκπαίδευση έχει καθοριστική σημασία για την επιτυχία της.

Πέραν από τη συμβολή της στην υλοποίηση της διαθεματικής προσέγγισης, **η επιμόρφωση αποτελεί ένα πεδίο στρατηγικής σημασίας για την εκπαίδευση** και κεντρικό θεσμό, στον οποίο πρέπει να βασίζεται ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα.

Β. Η αποκέντρωση του εκπαιδευτικού μας συστήματος συνδέεται άμεσα με τους παιδαγωγικούς και μαθησιακούς στόχους του. Στο πλαίσιο αυτό, βασική κατεύθυνση της εκπαιδευτικής πολιτικής στη χώρα μας είναι μία νέα σύγχρονη οργάνωση και λειτουργία του δημοτικού σχολείου και της εκπαιδευτικής διαδικασίας, με στόχο να καταστεί η σχολική μονάδα ο εκπαιδευτικός πυρήνας όπου θα προσδιορίζεται και θα ασκείται το σύνολο των δράσεων¹².

Σε αυτήν την κατεύθυνση, με το Ν. 1566/85 ενισχύθηκε ο ρόλος του συλλόγου διδασκόντων και, επιπλέον, επιχειρήθηκε η σύνδεση του σχολείου με τον κοινωνικό του χώρο μέσω της θεσμοθέτησης μίας σειράς οργάνων με τη συμμετοχή όχι μόνον των εκπαιδευτικών, αλλά και άλλων φορέων (σχολικό συμβούλιο¹³, σχολική επιτροπή¹⁴, επιτροπές παιδείας σε επίπεδο νομαρχιακό και δημοτικό/κοινοτικό). Επίσης, και τα τελευταία χρόνια, η θεσμοθέτηση και εφαρμογή της ευέλικτης ζώνης διαθεματικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων έδωσε την

12. Όπως η κατεύθυνση αυτή αναφέρεται και για την εκπαιδευτική πολιτική για το διάστημα 2000-2004, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005:5.

13. Το σχολικό συμβούλιο αποτελείται από το σύλλογο των διδασκόντων, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου του συλλόγου γονέων και τον εκπρόσωπο της τοπικής αυτοδιοίκησης στη σχολική επιτροπή (άρθρο 51 Ν. 1566/85). Έργο του είναι η εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του σχολείου, η καθιέρωση τρόπων αμοιβαίας επικοινωνίας διδασκόντων και οικογενειών των μαθητών, καθώς και η υγιεινή των μαθητών και του σχολικού περιβάλλοντος.

14. Το άρθρο 52 Ν. 1566/85 που προέβλεπε τη σχολική επιτροπή, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωπος ΟΤΑ, εκπρόσωπος του συλλόγου γονέων, ο διευθυντής του σχολείου και εκπρόσωπος της μαθητικής κοινότητας για τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και η οποία είχε ως κύριο έργο της τη διαχείριση των χρηματικών επιχορηγήσεων, καταργήθηκε με το άρθρο 3 της Υ.Α. ΣΤ.5/26 της 4/5.10.88 (ΦΕΚ Β' 732).

ευκαιρία για διαμόρφωση μέρους του προγράμματος σπουδών σε επίπεδο σχολικής μονάδας, ενισχύοντας την αυτονομία της.

Αν και οι ρυθμίσεις αυτές κινήθηκαν προς τη σωστή κατεύθυνση, ωστόσο το αίτημα για αποκέντρωση παραμένει, καθώς και στο πεδίο αυτό υπάρχουν ελλείψεις που θα πρέπει να εξεταστούν διεξοδικά.

Γ. Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που αφορούν τόσο τις προκλήσεις με παιδαγωγική σημασία, όσο και τις ανάγκες των οικογενειών, είναι η λειτουργία των **ολοήμερων φορέων προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης** με την κάλυψη των αναγκών γονέων και παιδιών.

Και το θέμα αυτό θα πρέπει να απασχολήσει την Πολιτεία και να αποτελέσει αντικείμενο διαλόγου, με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών. Ειδικότερα στα ζητήματα της λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου η Ο.Κ.Ε. αναφέρεται στο Κεφάλαιο Δ'.

Δ. Μία από τις σημαντικότερες δυσλειτουργίες του εκπαιδευτικού μας συστήματος, που συνδέεται με τη φιλοσοφία και την υλοποίηση του θεσμού του ολοήμερου σχο-

λείου και νηπιαγωγείου, είναι **οι πρόσθετες δαπάνες που καλούνται να καταβάλλουν οι σημερινές οικογένειες για τη φύλαξη και την εκπαίδευση των παιδιών τους**¹⁵. Η αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού θα συμβάλλει στην παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης σε όλους τους μαθητές, στην κάλυψη της ανάγκης για αύξηση του ελεύθερου χρόνου των μαθητών, αλλά και στη μείωση των δαπανών στις οποίες υποβάλλεται η μισθοσυντήρητη οικογένεια. Εξάλλου, είναι σαφές, ότι αυτή η χρόνια πλέον «πάθηση» της ελληνικής εκπαίδευσης βρίσκεται κατ' ανάγκη σε συνάρτηση με την ικανότητα του Δημόσιου σχολείου να παράσχει ισχυρή, αξιόπιστη και αποτελεσματική παιδεία στη νέα γενιά.

Ε. Ιδιαίτερα κρίσιμο είναι και το ζήτημα της **αντισταθμιστικής αγωγής**, το οποίο σχετίζεται με τις μαθησιακές ανάγκες των παιδιών, τον ελεύθερο χρόνο τους, το πρόβλημα της πρόσθετων δαπανών της οικογένειας για εξωσχολικές δραστηριότητες, αλλά και την πολύπολιτισμικότητα του σημερινού σχολείου.

Η αντισταθμιστική αγωγή λαμβάνει πολλές μορφές και απευθύνεται είτε σε όλους τους μαθητές, είτε σε ορισμένες

15. Για το θέμα αυτό διενεργήθηκε πρόσφατη έρευνα από το ΚΑΝΕΠ/ΓΣΣΕ, από την οποία διαπιστώθηκαν τα εξής:

(α) Το ποσοστό των δαπανών των νοικοκυριών για αγαθά και υπηρεσίες εκπαίδευσης (ως προς το σύνολο των μηνιαίων δαπανών) το χρονικό διάστημα 1974-2005 παρουσιάζει συνεχή αύξηση (συνολική αύξηση 82%) και έχει σχέση με σχετική αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος του νοικοκυριού.

(β) Το 67% των μηνιαίων δαπανών (που ανέρχεται στο ποσό των 91,23€ ανά νοικοκυριό / ανά μήνα) για αγορά αγαθών και υπηρεσιών εκπαίδευσης αφορούν τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, τη Μεταδευτεροβάθμια (μη τριτοβάθμια) και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, ενώ το 8% αφορά την αγορά βιβλίων, σχολικών βοηθημάτων και γραφικής ύλης. Το 18,4% αφορά την προσχολική και την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Τέλος, το 6,7% των μηνιαίων δαπανών των νοικοκυριών για την εκπαίδευση αφορά τις σχολές χορού, τα ωδεία, τα γυμναστήρια, την εκμάθηση Η/Υ και τις μονάδες Ειδικής Αγωγής.

(γ) Τα νοικοκυριά (και μάλιστα από νέους γονείς-εργαζόμενους) δαπανούν περισσότερο από 284,6 εκατομμύρια € το χρόνο για υπηρεσίες φύλαξης των παιδιών στο σπίτι, για δίδακτρα σε παιδικούς σταθμούς, παιδότοπους, προκειμένου να εργαστούν και οι δύο γονείς.

(δ) Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, η ετήσια δαπάνη των νοικοκυριών για αγαθά και υπηρεσίες προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι 804,0 εκατομμύρια ευρώ, από τα οποία 200,2 εκ. € ή 25,1% είναι για παιδοκόμους και babysitters, 82,4 εκ. € ή 10,3% για παιδικούς σταθμούς, 52,7 εκ. € ή 6,6% είναι δαπάνες για το νηπιαγωγείο, 167,7 εκ. € ή 20,9% για το δημοτικό, 13,9 εκ. € ή 1,7% δαπάνες για φροντιστήρια, 28,7 εκ. € ή 3,6% για ιδιαίτερα μαθήματα, 248,7 εκ. € ή 30,9% είναι δαπάνες για ξένες γλώσσες και 7,2 εκ. € ή 0,9% δαπάνες για εκπαιδευτικές επισκέψεις, συστηματική μελέτη και επεξεργασία των στοιχείων της Έρευνας Οικογενειακών Προτύπων (2004-2005) της Γενικής Γραμματείας της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας, που διενήργησε η ερευνητική ομάδα του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΣΕ, Αθήνα, Μάρτιος 2007.

κατηγορίες, όπως τους παλιννοστούντες και τους αλλοδαπούς, στα παιδιά με ιδιαίτερες δυσκολίες κ.α. Ειδικότερη αναφορά στις συγκεκριμένες μορφές και μέτρα γίνεται κατωτέρω στο Κεφάλαιο Δ΄.

Πρόκειται για ένα θέμα με ιδιαίτερη κοινωνική βαρύτητα που επίσης πρέπει να απασχολήσει την Πολιτεία, με στόχο τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των μέτρων που λαμβάνονται.

ΣΤ. Ένα σημαντικό ζήτημα που αφορά τους πόρους για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση σχετίζεται με τη χρηματοδότηση πολλών από τις προσπάθειες αντιμετώπισης των προβλημάτων και των προκλήσεων (αναφορικά με την προσχολική και την πρωτοβάθμια εκπαίδευση) στη χώρα μας **σχεδόν αποκλειστικά από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.)**. Οι ευρωπαϊκοί πόροι σε πολλές περιπτώσεις υποστήριξαν παρεμβάσεις, αναγκαίες για το εκπαιδευτικό μας σύστημα, οι οποίες έως σήμερα δεν είναι ολοκληρωμένες. Η ομαλή συνέχιση και η γενίκευση της εφαρμογής αυτών των παρεμβάσεων θα μπορούσε να διακυβευθεί από την ελλιπή ή και ανύπαρκτη χρηματοδότησή τους από εθνικούς πόρους. Υπό το πρίσμα της εξασφάλισης της συνέχισης και της βιωσιμότητάς τους, θα πρέπει να υπάρξει σχετική πρόβλεψη μετά τον τερματισμό της χρηματοδότησης από τα ταμεία της Ε.Ε.

Αναδεικνύεται, λοιπόν, η ανάγκη καλύτερου σχεδιασμού, ώστε να αποφευχθούν αυτά τα προβλήματα **και να εξαλειφθεί ο κίνδυνος υποβάθμισης ή και εγκατάλειψης μιας γενικευμένης εφαρμογής καινοτόμων και άκρως αναγκαίων προγραμ-**

μάτων, όπως είναι το ολοήμερο σχολείο, η ενισχυτική διδασκαλία, η περιβαλλοντική εκπαίδευση, η αγωγή υγείας, η πολυπολιτισμική εκπαίδευση και οι τάξεις ειδικής αγωγής. Ο κίνδυνος αυτός είναι άμεσα ορατός¹⁶ αν δεν ληφθεί μέριμνα για την επαρκή χρηματοδότησή τους από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Για τα παραπάνω κρίσιμα ζητήματα της προσχολικής αγωγής και της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, **η Ο.Κ.Ε. διατυπώνει ειδικότερες προτάσεις στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας Γνώμης.**

Τέλος, ως γενική παρατήρηση, η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να υπογραμμίσει το γεγονός ότι **οι κατά κοινή ομολογία αναγκαίες μεταρρυθμίσεις του εκπαιδευτικού μας συστήματος θα πρέπει να έχουν ως βάση τους την αποτίμηση και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των πολιτικών και των επί μέρους μέτρων που έχουν εφαρμοστεί.** Στατιστικά-αριθμητικά στοιχεία και μελέτες σχετικά με την εκπαίδευση υφίστανται, όπως τα στοιχεία για τα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία που εκδίδει η ΕΣΥΕ, στα οποία αναφέρεται και η παρούσα Γνώμη στη συνέχεια, και οι μελέτες του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας ή και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Παρά τη χρησιμότητα των στοιχείων αυτών¹⁷, η βασική υστέρηση εντοπίζεται στην έλλειψη μίας γενικής αποτίμησης και ουσιαστικής αξιολόγησης για το εκπαιδευτικό σύστημα, παρά τη σημασία που θα είχε για το σχεδιασμό νέων μέτρων.

Ελλείπει μίας τέτοιας αποτίμησης είναι δύσκολη η διατύπωση προτάσεων και ο σχετικός διάλογος, γεγονός που καταδεικνύει τη σημασία της κάλυψης του κενού αυτού.

16. Στη μελέτη του Μ. Μλεκάνη, Οι συνθήκες εργασίας των εκπαιδευτικών, 2005, σελ. 57, γίνεται αναφορά στη διακοπή των ταχύρρυθμων, ευέλικτων, προαιρετικών, αμειβόμενων επιμορφωτικών προγραμμάτων των τελευταίων ετών (1995-2000) κάθε φορά που σταματούσαν οι ροές των κονδυλίων του Κ.Π.Σ.

17. Υπάρχουν ωστόσο πεδία που δεν καλύπτονται από στατιστικά στοιχεία, όπως λ.χ. ο αριθμός των παιδιών που φοιτούν σε ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

1. Η σημασία της προσχολικής αγωγής

Ιστορικά η προσχολική αγωγή στη χώρα μας αναπτύχθηκε αρχικά ως φροντίδα και φύλαξη των βρεφών και των νηπίων, κάτι που επέδρασε στη σχέση της με το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα.

Η αποστολή της προσχολικής αγωγής ειδικά για τα βρέφη και τα μικρά παιδιά έχει εξελιχθεί σημαντικά, ενώ από μελέτες και σχετικές έρευνες έχει επισημανθεί η σπουδαιότητα της προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικό της σημασίας της προσχολικής εκπαίδευσης για τη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού αποτελεί το γεγονός ότι η φοίτηση στο νηπιαγωγείο αποτελεί έναν από τους 16 δείκτες μέτρησης της ποιότητας της σχολικής εκπαίδευσης¹⁸.

Στη σύγχρονη εποχή, οι πυρηνικές οικογένειες (γονείς και παιδιά) αποτελούν την κύρια μορφή οικογένειας ιδίως στις πόλεις, όπου οι χώροι κατοικίας και εργασίας διαχωρίζονται και οι γονείς αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της φροντίδας των παιδιών τους κατά το διάστημα που εκείνοι εργάζονται. Οι ανάγκες αυτές οδήγησαν την Πολιτεία στη δημιουργία χώρων φύλαξης αρχικά και αγωγής των παιδιών στη συνέχεια.

Σταδιακά, συνεπώς, αναδείχθηκε όχι μόνον η καίριας σημασίας κοινωνική αποστολή των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής αλλά και η συμβολή τους πέραν της φύλαξης στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και στην προετοιμασία τους για ομαλότερη

ένταξη στο σχολικό περιβάλλον. **Η αναγνώριση του καθοριστικού ρόλου της προσχολικής αγωγής αποτελεί και την αφορμή για την πρωτοβουλία της Ο.Κ.Ε. να περιλάβει την προσχολική αγωγή στην παρούσα Γνώμη της.**

Η προσχολική αγωγή στοχεύει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που θα διευκολύνουν τα παιδιά να διαχειρίζονται τις καταστάσεις που συναντούν στο περιβάλλον τους, να αλληλεπιδρούν με ενήλικες και συνομήλικους, να είναι αυτόνομα και να λαμβάνουν πρωτοβουλίες. Παράλληλα, η προσχολική αγωγή προσφέρει στα παιδιά έναν επιπλέον χώρο ανάπτυξης εκτός από αυτόν της οικογένειας, δηλαδή αυτόν της ομάδας παιδιών, επιτρέποντάς τους να επαναπροσδιορίζουν έννοιες και ρόλους, να συνεργάζονται και να ανταλλάσσουν σκέψεις μέσα στην ομάδα των ομηλικών τους.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι οι υπηρεσίες προσχολικής αγωγής πρέπει να μπορούν να ανταποκρίνονται στις ακόλουθες ανάγκες:

- Ανάγκη για **κοινωνικοποίηση**: ελλείψει ελεύθερων χώρων, όπου τα παιδιά μπορούν να παίξουν με ασφάλεια, υπάρχουν αυξημένες ανάγκες για χώρους αγωγής (χώροι προσχολικής αγωγής αρχικά και το δημοτικό σχολείο στη συνέχεια). Οι χώροι αυτοί προσφέρουν την ευκαιρία συνύπαρξης με ομηλικούς και προώθησης των κοινωνικών επαφών.
- **Συναισθηματικές** ανάγκες: με δεδομένο

18. E.C./Directorate General for education and Culture, European report on Quality of school Education- Sixteen Quality Indicators, May 2000.

ότι οι γονείς εργάζονται αρκετές ώρες την ημέρα και τα παιδιά περνούν πολλές ώρες στους χώρους αγωγής.

- **Επικοινωνία, εξέλιξη του λόγου και αντισταθμιστική αγωγή:** Η ραγδαία αύξηση της γνώσης στη σύγχρονη κοινωνία αυξάνει τις απαιτήσεις για την εξέλιξη των νοητικών δυνατοτήτων των παιδιών. Ωστόσο, οι προσπάθειες των γονέων δεν είναι πάντα επαρκείς για την ανάπτυξη της ικανότητας επικοινωνίας των παιδιών, την καλλιέργεια του λόγου και την απόκτηση και επεξεργασία της γνώσης. Έρευνες έχουν αποδείξει, πως η φοίτηση σε χώρους αγωγής από μικρή ηλικία μπορεί, μέχρι ενός σημείου, να αντισταθμίσει τις ελλείψεις αυτές. Ειδικότερα για τα παιδιά που προέρχονται από φτωχά κοινωνικοπολιτιστικά περιβάλλοντα και τα παιδιά των οικονομικών μεταναστών, η συμβολή της προσχολικής αγωγής μπορεί να είναι πολύ σημαντική, καθώς προσφέρει την ευκαιρία ενσωμάτωσης των παιδιών -αλλά και των οικογενειών- στη χώρα υποδοχής, με την εξοικείωσή τους τόσο με τη γλώσσα που θα διδαχθούν αργότερα στο δημοτικό, όσο και με συνήθειες, ήθη και τρόπους συμπεριφοράς, με αποτέλεσμα να νιώθουν πιο οικείο το περιβάλλον στο οποίο ζουν.
- **Ένταξη των παιδιών με δυσκολίες και ειδικές ανάγκες:** πολλά μικρά παιδιά αντιμετωπίζουν προβλήματα που με την πάροδο του χρόνου περιορίζονται και εξαλείφονται με τη βοήθεια της προσχολικής αγωγής. Προβλήματα κοινωνικοποίησης, συναναστροφής με άλλα

παιδιά, άρθρωσης του λόγου, αποχωρισμού από τους γονείς ή δυσκολίες μάθησης μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσω της προσχολικής αγωγής.

- **Προετοιμασία των παιδιών για το σχολείο:** επιστημονικά δεδομένα αναδεικνύουν τον καθοριστικό ρόλο που παίζουν τα πέντε πρώτα, και ιδίως τα τρία πρώτα, χρόνια της ζωής του ατόμου για την μετέπειτα εξέλιξή του. Η σωστή αγωγή και καθοδήγηση στις ηλικίες αυτές δημιουργεί τις προϋποθέσεις υγιούς εξέλιξης και ομαλής ένταξης στο σχολικό περιβάλλον¹⁹ και αργότερα στην κοινωνία και την εργασία. Με αυτά τα δεδομένα, η φοίτηση σε χώρους αγωγής, που συχνά ξεκινά ήδη από τη βρεφική ηλικία, θα πρέπει να ωθήσει την Πολιτεία στο σχεδιασμό μίας ολοκληρωμένης πολιτικής στο πεδίο αυτό, με στόχο την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα εκπαιδευόμενα παιδιά.

2. Φορείς προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης

Μέχρι σήμερα στο προσχολικό τοπίο συνυπάρχουν τα, εποπτευόμενα από το Υπουργείο Παιδείας, νηπιαγωγεία (δημόσια και ιδιωτικά) και οι εποπτευόμενοι από το Υπουργείο Υγείας βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί (δημοτικοί και ιδιωτικοί). Ανάλογα με την ηλικία των παιδιών, οι φορείς της προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης διαρθρώνονται ως εξής:

(α) Παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών: νηπιαγωγεία και παιδικοί σταθμοί

19. Έχει παρατηρηθεί, ότι η σχολική αποτυχία συνδέεται με την αποτυχία εγγραμματοσμού στις μικρές ηλικίες, μια πραγματικότητα που αναδεικνύει το ρόλο της προσχολικής εκπαίδευσης στην κατεύθυνση της πρόληψης των δυσκολιών και της προώθησης του εγγραμματοσμού και της σχολικής επιτυχίας όλων των παιδιών, M. Clay, Change over time in children's literacy development, 2001.

Νηπιαγωγεία: Τα νηπιαγωγεία, δημόσια και ιδιωτικά, ανήκουν στην εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας και αποτελούν φορείς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 Ν. 1566/85²⁰, το οποίο προβλέπει επιπλέον, ότι τα νηπιαγωγεία μπορούν να εντάσσονται στα λεγόμενα «παιδικά κέντρα», δηλαδή στους πρώην κρατικούς παιδικούς σταθμούς, οι οποίοι στη συνέχεια περιήλθαν στην τοπική αυτοδιοίκηση με την υπαγωγή τους στους δημοτικούς σταθμούς.

Σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ, σκοπός του νηπιαγωγείου είναι να βοηθήσει τα νήπια να αναπτυχθούν σωματικά, συναισθηματικά, νοητικά και κοινωνικά, μέσα στο πλαίσιο των ευρύτερων στόχων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Μόλις πρόσφατα, το Δεκέμβριο του 2006, καθιερώθηκε (άρθρο 73 παρ. 1 του Ν. 3518/2006) η υποχρεωτικότητα της φοίτησης στο νηπιαγωγείο για τα νήπια που κατά την 31^η Δεκεμβρίου του έτους έγγραφης συμπληρώνουν το 5^ο έτος της ηλικίας τους. Μέχρι τώρα δίνεται η δυνατότητα φοίτησης στο νηπιαγωγείο για τα παιδιά ηλικίας 4-6 ετών. Αξίζει να σημειωθεί, ότι από τις λοιπές χώρες της Ε.Ε. στην υποχρεωτική εκπαίδευση έχουν ενταχθεί τα νήπια 5 έως 6 ετών στη Βρετανία, στην Ολλανδία, στην Κύπρο και στην Ιρλανδία.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί **θετική την καθιέρωση της υποχρεωτικής φοίτησης των νηπίων ηλικίας 5 έως 6 ετών**, αφού μπορεί να συμβάλει θετικά στην κατεύθυνση της εξασφάλισης ίσων ευκαιριών και όρων πρόσβασης όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό

σύστημα (ισότητα ευκαιριών των παιδιών και των οικογενειών τους), όσο και στη βελτίωση του επιπέδου της παρεχόμενης εκπαίδευσης (περιεχομένου της παιδείας) στη χώρα μας. Με την καθιέρωση της υποχρεωτικής φοίτησης στο νηπιαγωγείο διαμορφώνονται οι προϋποθέσεις για συνεκτική και ενιαία υποχρεωτική εκπαίδευση σε όλα τα παιδιά που διαμένουν στην Ελλάδα και είναι ηλικίας από 5-15 ετών, διαδραματίζοντας έτσι καθοριστικό ρόλο στην ανταπόκριση των νέων απέναντι στις προκλήσεις της κοινωνίας της γνώσης.

Η παράθεση ορισμένων στατιστικών στοιχείων σχετικά με τη φοίτηση στους φορείς της προσχολικής αγωγής κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να διαφανούν οι τάσεις και οι δυναμικές που αναπτύσσονται σε αυτό το χώρο.

Με βάση τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας κατά την έναρξη του σχολικού-ακαδημαϊκού έτους 2005-2006, στα νηπιαγωγεία φοιτούν συνολικά 142.435 νήπια ηλικίας 4-6 ετών²¹ σε 5.715 μονάδες που απασχολούν συνολικά 11.461 νηπιαγωγούς²². Από το σύνολο των νηπίων τα 138.121 παιδιά φοιτούν σε δημόσια νηπιαγωγεία και τα 4.314 σε ιδιωτικά νηπιαγωγεία. Από το σύνολο των 138.121 νηπίων που φοιτούν στα δημόσια νηπιαγωγεία τα 56.824 είναι 4 ετών και τα 81.297 είναι 5 ετών.

Αν υποθεθεί ότι η ρύθμιση αυτή ήθελε εφαρμοστεί από το σχολικό έτος 2007-2008 και με δεδομένο, ότι κατά το έτος 2002 γεννήθηκαν στην Ελλάδα συνολικά 103.569 παιδιά²³, που εντός του 2007 συμπληρώνουν το 5^ο έτος της ηλικίας τους, μπορεί να

20. Το άρθρο 2 παρ. 1 Ν. 1566/85 προβλέπει, ότι η πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται στα νηπιαγωγεία και στα δημοτικά σχολεία.

21. ΕΣΥΕ, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση-Προσχολική Αγωγή (Νηπιαγωγεία)-Πίνακας 2. Μαθητές (νήπια) κατά έτος γεννήσεως, φύλο, ΥΠΑ, νομό και φορέα (δημόσια-ιδιωτικά), <http://www.statistics.gr>

22. ΕΣΥΕ, Η Ελλάδα με Αριθμούς, 2006, σελ. 10.

23. ΕΣΥΕ, Γεννήσεις ζώντων στην Ελλάδα κατά τα έτη 2000-2005, κατά τόπο μόνιμης κατοικίας της μητέρας. Κατά περιφέρεια και νομό με διάκριση σε περιοχές αστικές, ημιαστικές και αγροτικές, <http://www.statistics.gr>

συναχθεί το συμπέρασμα ότι τουλάχιστον στο επίπεδο αυτό θα κυμαίνεται και ο αριθμός των νηπίων που θα φοιτήσουν υποχρεωτικά στα νηπιαγωγεία.

Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει, επομένως, ότι τα δημόσια νηπιαγωγεία (όπου το έτος 2005/06 φοιτούν συνολικά 138.121 νήπια 4-6 ετών) μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες από την υποχρεωτική φοίτηση των νηπίων 5 έως 6 ετών (το 2007 περί τις 103.569). Εύλογο είναι ότι με την αύξηση των νηπίων 5 έως 6 ετών που φοιτούν στα νηπιαγωγεία θα περιοριστούν οι διαθέσιμες θέσεις για τη φοίτηση των νηπίων 4 έως 5 ετών (το έτος 2005/06 ανέρχονταν σε 56.824).

Προκειμένου να μπορέσει η προσχολική εκπαίδευση να διαδραματίσει τον καθοριστικό της ρόλο, και μέσω της υποχρεωτικότητας, θα πρέπει ως απαραίτητες προϋποθέσεις να διασφαλιστούν:

- η **διαθεσιμότητα των υποδομών** για τη φοίτηση των παιδιών,
- η **καταλληλότητα των κτιριακών υποδομών**, που θα είναι προσαρμοσμένες στις σύγχρονες ανάγκες λειτουργίας των νηπιαγωγείων,
- η εξασφάλιση επίκαιρης επαναλαμβανόμενης **επιμόρφωσης** για τους νηπιαγωγούς,
- η αναζήτηση τρόπων προσαρμογής

του ωραρίου λειτουργίας των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής, οι οποίοι, με σεβασμό στα εργασιακά δικαιώματα, θα εξασφαλίσουν στους γονείς τη δυνατότητα **συνδυασμού των επαγγελματικών και των οικογενειακών τους υποχρεώσεων**.

- Τέλος, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε να διευκολυνθούν οι παιδικοί σταθμοί να ξεπεράσουν άσκοπες γραφειοκρατικές διαδικασίες, προκειμένου να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα που δημιουργεί η υποχρεωτικότητα της φοίτησης των νηπίων ηλικίας 5 έως 6 ετών για την ίδρυση νηπιαγωγείων.

Παιδικοί σταθμοί: Οι παιδικοί σταθμοί, δημοτικοί και ιδιωτικοί, εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ενώ οι δημοτικοί σταθμοί υπάγονται επιπλέον στην εποπτεία του Υπουργείου Εσωτερικών. Στα νηπιακά τμήματα των παιδικών σταθμών, δημοτικών και ιδιωτικών, φοιτούν παιδιά της ηλικίας 4 έως 6 ετών²⁴, ενώ φιλοξενούν σε άλλα τμήματά τους παιδιά μικρότερων ηλικιών.

Οι στόχοι των δημοτικών και των ιδιωτικών σταθμών καθορίζονται από την Υ.Α. 16065 (ΦΕΚ Β' 497/22.4.2002)²⁵ και την Υ.Α. Π2/οικ. 2808 της 15/31.7.97 (ΦΕΚ Β' 645) αντίστοιχα²⁶ και αφορούν την αγωγή, τη νοητική, τη συναισθηματική και την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.

Στους δημοτικούς σταθμούς φοιτούσαν το 2005 63.050 παιδιά²⁷, ενώ για τα παιδιά

24. Στα νηπιακά τμήματα των δημοτικών σταθμών φοιτούν παιδιά από 4,5 ετών έως 6 ετών, σύμφωνα με την Υ.Α. 16065/22.4.2002.
25. «Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών και Κοινοτικών Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών».
26. «Προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας Μονάδων Φροντίδας, Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης (Βρεφικών-Παιδικών-Βρεφονηπιακών Σταθμών, Μονάδων Φύλαξης βρεφών και νηπίων) από φορείς ιδιωτικού δικαίου κερδοσκοπικού και μη χαρακτήρα».
27. «Μελέτη κατανομής επιχορήγησης κρατικών παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών ΟΤΑ (Ν. 2880/2001)», Επιτροπή Κοινωνικής Πολιτικής & Πρόνοιας της ΚΕΔΚΕ, τεχνικός σύμβουλος: Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης.

που φιλοξενούνται στους ιδιωτικούς σταθμούς δεν υπάρχουν στοιχεία που προέρχονται από μελέτες ή επίσημες στατιστικές²⁸.

Στους παιδικούς σταθμούς δεν υπάρχουν υποχρεωτικά αναλυτικά προγράμματα σπουδών, αντίστοιχα με τα ΑΠΣ του Υπουργείου Παιδείας που αφορούν στα νηπιαγωγεία, ανεξάρτητα από το γεγονός, ότι παρόμοια προγράμματα μπορεί να εφαρμόζονται με πρωτοβουλία των ίδιων των μονάδων των δημοτικών ή των ιδιωτικών παιδικών σταθμών.

Οι διαφορές στο θεσμικό πλαίσιο των νηπιαγωγείων και των παιδικών σταθμών δεν αφορούν μόνον τα ΑΠΣ, αλλά και άλλα ζητήματα, όπως η διάρκεια και το ωράριο λειτουργίας τους. Έτσι, τα νηπιαγωγεία λειτουργούν επί 9 μήνες το χρόνο και από τις 8 π.μ. έως τις 12.30 μ.μ. (κλασικά νηπιαγωγεία). Τα τελευταία χρόνια και στο πλαίσιο του θεσμού του ολοήμερου σχολείου, λειτουργούν τα ολοήμερα νηπιαγωγεία με χρόνο παραμονής των παιδιών από τις 7.45 π.μ. έως τις 16.00 μ.μ.²⁹. Οι δημοτικοί σταθμοί λειτουργούν επί 11 μήνες το χρόνο και από τις 7.00 π.μ. έως τις 16.00 μ.μ., ενώ αυτό το ωράριο ακολουθείται και από τους ιδιωτικούς σταθμούς³⁰. Επιπλέον, τα νηπιαγωγεία επικεντρώνονται στην εφαρμογή των ΑΠΣ, ενώ οι παιδικοί σταθμοί παρέχουν, εκτός

από την αγωγή, υπηρεσίες διατροφής και ιατρικής παρακολούθησης.

(β) Παιδιά ηλικίας μικρότερης των 4 ετών: βρεφικοί και νηπιακοί σταθμοί

Τα παιδιά αυτής της ηλικιακής κατηγορίας μπορούν να φιλοξενηθούν στους δημοτικούς ή τους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς, οι οποίοι επιδιώκουν τους στόχους που προαναφέρθηκαν, δηλαδή αυτών της αγωγής, της νοητικής, της συναισθηματικής και της κοινωνικής ανάπτυξης των παιδιών, όπως ορίζουν οι ως άνω υπουργικές αποφάσεις.

Αντίστοιχα με τα όσα προαναφερθήκαν για την ηλικία 4 έως 6 ετών, η εποπτεία των αρμόδιων υπουργείων δεν αφορά την εφαρμογή ορισμένου προγράμματος σπουδών, αλλά τις λοιπές προδιαγραφές λειτουργίας των σταθμών όπου φοιτούν παιδιά αυτής της ηλικίας (χώροι, μέσα, προσωπικό). **Με δεδομένη τη σημασία της αγωγής στην ηλικία αυτή, η οποία αναπτύχθηκε ανωτέρω, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι επιβάλλεται να καθοριστούν ελάχιστες ποιοτικές στοχεύσεις σε προγράμματα και μεθόδους για αυτή την ηλικιακή κατηγορία, τα οποία θα αναπτύσσονται και θα παρακολουθούνται από τις κατάλληλες υπηρεσίες.**

28. Κατά τον Πανελλήνιο Σύλλογο Ιδιωτικών Παιδικών Σταθμών, στους ιδιωτικούς σταθμούς φοιτούν 140.000 παιδιά ηλικίας 2,5 έως 6 ετών.

29. Βλ. υπ' αριθμ. 211/31.8.2006 έγγραφο της Σχολικής Συμβούλου 47ης Περιφέρειας Προσχολικής Αγωγής της Περ/κής Δ/σης Α/βάθμιας & Β/βάθμιας Εκπ/σης Β. Αιγαίου του ΥΠΕΠΘ.

30. Βλ. άρθρο 11 Υ.Α. 16065/22.4.2002.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Το δημοτικό σχολείο αποτελεί τον κορμό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας³¹. Κατά το σχολικό έτος 2005/06 στην Ελλάδα λειτουργούσαν 5.753 Δημοτικά Σχολεία με 58.376 άτομα διδακτικό προσωπικό και 639.685 μαθητές³², στα οποία λειτουργούσαν 3.960 ολοήμερα τμήματα με 138.042 μαθητές³³. Από το σύνολο των 639.685 μαθητών, οι 596.487 φοιτούν σε δημόσια δημοτικά σχολεία και οι 43.198 σε ιδιωτικά³⁴.

Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι το δημοτικό σχολείο είναι αυτό που **δημιουργεί τις βάσεις για την ανάπτυξη της ευρύτερης μαθησιακής ικανότητας των παιδιών αλλά και για τη διάπλαση των αξιών και των αρχών τους**. Στο δημοτικό σχολείο διαπλάθονται τα παιδιά και εξοικειώνονται με τις γνώσεις, στις οποίες βασίζεται κάθε μεταγενέστερη μάθηση και πνευματική εργασία, ενώ, εξάλλου, είναι κοινός τόπος, ότι αν το δημοτικό σχολείο θέσει καλές και σταθερές βάσεις για τη μετέπειτα πνευματική και κοινωνική εξέλιξη των παιδιών, εκπληρώνονται

οι βασικές προϋποθέσεις για την πρόοδό τους σε όλες τις επόμενες βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Όπως αναφέρθηκε στα Κεφάλαια Α΄ και Β΄, κύριο ζητούμενο για τη σύγχρονη εκπαίδευση είναι η μετάβασή της από στόχους ποσοτικούς και γνωσιοκεντρικούς στους «τέσσερις πυλώνες» της μάθησης (κατά το χαρακτηρισμό της UNESCO, Κεφ. Α΄), ενώ παράλληλα η πρωτοβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας καλείται να ανταποκριθεί σε μία σειρά προκλήσεων που σχετίζονται άμεσα με τις εξελίξεις σε κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό επίπεδο.

Επειδή οι προκλήσεις αυτές, αλλά και οι ελλείψεις και υστερήσεις που επισημάνθηκαν στο Κεφάλαιο Β΄ της παρούσας Γνώμης, σχετίζονται άμεσα με το ρόλο και την αποστολή του δημοτικού σχολείου, ως κορμού της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, **οι τοποθετήσεις της Ο.Κ.Ε. στα Κεφάλαια Α΄ και Β΄ αφορούν και στις αναγκαίες αλλαγές που πρέπει να υλοποιηθούν στη βαθμίδα αυτή της εκπαίδευσης**.

-
31. Ο σκοπός του δημοτικού σχολείου, όπως αυτός ορίζεται από το άρθρο 4 Ν. 1566/1985, είναι η **πολύπλευρη πνευματική και σωματική ανάπτυξη των μαθητών** μέσα στα πλαίσια που ορίζει ο ευρύτερος σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ειδικότερα, κατά την ίδια διάταξη, το δημοτικό σχολείο βοηθά τους μαθητές:
- α) να διευρύνουν και αναδιατάσσουν τις σχέσεις της δημιουργικής τους δραστηριότητας με τα πράγματα, τις καταστάσεις και τα φαινόμενα που μελετούν,
  - β) να οικοδομούν τους μηχανισμούς που συμβάλλουν στην αφομοίωση της γνώσης, να αναπτύσσονται σωματικά, να βελτιώνουν τη σωματική και ψυχική τους υγεία και να καλλιεργούν τις κινητικές τους ικανότητες,
  - γ) να κατακτούν το περιεχόμενο των βασικότερων εννοιών και να αποκτούν, βαθμιαία, την ικανότητα να ανάγονται από τα δεδομένα των αισθήσεων στην περιοχή της αφηρημένης σκέψης,
  - δ) να αποκτούν την ικανότητα ορθής χρήσης του προφορικού και γραπτού λόγου,
  - ε) να εξοικειώνονται βαθμιαία με τις ηθικές, θρησκευτικές, εθνικές, ανθρωπιστικές και άλλες αξίες και να τις οργανώνουν σε σύστημα αξιών και
  - στ) να καλλιεργούν το αισθητικό τους κριτήριο, ώστε να μπορούν να εκτιμούν τα έργα της τέχνης και να εκφράζονται ανάλογα, μέσα από τα δικά τους καλλιτεχνικά δημιουργήματα.
32. ΕΣΥΕ, Η Ελλάδα με αριθμούς το 2006, σ.10.
33. Πηγή: ΥΠΕΠΘ.
34. ΕΣΥΕ, Πίνακας 2α, Μαθητές εγγεγραμμένοι στα δημόσια δημοτικά κατά έτος γέννησης, φύλο, τάξη, ΥΠΑ και νομό, Πίνακας 2β, Μαθητές εγγεγραμμένοι στα ιδιωτικά δημοτικά κατά έτος γέννησης, φύλο, τάξη, ΥΠΑ και νομό, <http://www.statistics.gr>

Περαιτέρω, η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να αναφερθεί ειδικότερα στα σημαντικά προβλήματα που υπάρχουν και αφορούν την παιδαγωγική και την κοινωνική λειτουργία του σημερινού δημοτικού σχολείου. Ειδικότερα:

(1) Η υλοποίηση της διαθεματικής προσέγγισης-Ολοήμερο σχολείο

Στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνικών αναγκών, τα παιδιά, καλούνται να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των κλασικών μαθημάτων, αλλά και σε αυτές των νέων γνωστικών αντικειμένων λ.χ. των ξένων γλωσσών, της σύγχρονης τεχνολογίας κ.ά.

Η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει ότι οι ανάγκες συμπληρωματικής εκπαίδευσης των μαθητών στα κλασικά μαθήματα, όπου αντιμετωπίζουν δυσκολίες, αλλά και οι ανάγκες μάθησης στα νέα θέματα, όπως οι ξένες γλώσσες, η πληροφορική, τα εικαστικά και η μουσική, εφόσον καλύπτονται εκτός σχολείου, **δημιουργούν σημαντικές επιβαρύνσεις στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς** και επεκτείνουν το εκπαιδευτικό ωράριο των μαθητών **εις βάρος του πολύ σημαντικού ελεύθερου χρόνου τους**. Υπό το πρίσμα αυτό διευρύνονται **οι εκπαιδευτικές ανισότητες** σε βάρος των φτωχών μαθητών και των οικογενειών τους.

Η υλοποίηση της νέας διαθεματικής προσέγγισης, που βάζει τις νέες βάσεις για την αντιμετώπιση των σύγχρονων εκπαιδευτικών αναγκών, με έμφαση στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και τη διαχείριση της γνώσης, θα αναμορφώσει ριζικά και θα αναβαθμίσει ποιοτικά το σχολείο, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό τις σύγχρονες μαθησιακές και παιδαγωγικές ανάγκες των μαθητών.

Για την πλήρη εφαρμογή στην πράξη της νέας διαθεματικής προσέγγισης έχει καθοριστική σημασία η εξασφάλιση πλήρους συντονισμού και η ανάπτυξη συνέρ-

γειας μεταξύ όλων των εμπλεκομένων μερών σε όλους τους επιμέρους τομείς, όπως λ.χ. τις δράσεις και τα προγράμματα επιμόρφωσης, την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, τη διαμόρφωση των σχολικών κτιρίων και των μέσων διδασκαλίας ανάλογα με τις νέες εκπαιδευτικές ανάγκες, την αυτόνομη ανάπτυξη της σχολικής μονάδας κ.ο.κ.

Στο πλαίσιο αυτό **ιδιαίτερος είναι ο ρόλος του ολοήμερου σχολείου**, το οποίο πέραν των βασικών γνωστικών και εκπαιδευτικών σκοπών στοχεύει ακόμα στην κάλυψη της κοινωνικής ανάγκης για την απασχόληση των γονέων, δίνοντας έμφαση στη δημιουργική απασχόληση των μαθητών -με τη συμμετοχή τους σε πρόσθετες δραστηριότητες (όπως ξένες γλώσσες, πληροφορική, μουσική, χορός, εικαστικά, θεατρική αγωγή)- και στην προετοιμασία τους στα μαθήματα της επόμενης ημέρας.

Στο ολοήμερο σχολείο προσφέρονται περισσότερες δυνατότητες για την κάλυψη των αναγκών των μαθητών που υστερούν στα κλασικά μαθήματα, όσο και για την εκμάθηση νέων γνωστικών αντικειμένων. **Οι δυνατότητες αυτές θα πρέπει να αξιοποιούνται πλήρως**, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι οι μαθητές παραμένουν στο ολοήμερο σχολείο και κατά τις απογευματινές ώρες, με συνέπεια η τυχόν περαιτέρω εξωσχολική τους απασχόληση να συνεπάγεται όχι μόνον πρόσθετες δαπάνες, αλλά και σχεδόν πλήρη έλλειψη ελεύθερου χρόνου.

Μέχρι σήμερα, παρά το γεγονός ότι η λειτουργία του ολοήμερου σχολείου με τη μορφή του «Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου» επεκτάθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα, ώστε να καλύψει τις ανάγκες των εργαζόμενων γονιών, ο τρόπος διαμόρφωσης του προγράμματός του και η όλη οργάνωσή του **βρίσκεται σε απόκλιση από την πλήρη κάλυψη των αναγκών και επίτευξη**

των γνωστικών και παιδαγωγικών του στόχων.

Επιπλέον, η επέκταση αυτή οδήγησε εύλογα σε αυξημένες εκπαιδευτικές ανάγκες, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται ελλείψεις στην κάλυψή τους. Ενόψει τούτου αλλά και της προοπτικής διεύρυνσης του θεσμού του ολοήμερου σχολείου, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα για την εξασφάλιση του αναγκαίου αριθμού εκπαιδευτικών τόσο για το ολοήμερο, όσο και για το κλασικό σχολείο.

Κατά την Ο.Κ.Ε, το ζήτημα της λειτουργίας **ολοήμερων φορέων προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης** για την κάλυψη των αναγκών γονέων και παιδιών θα πρέπει να απασχολήσει την Πολιτεία και να αποτελέσει αντικείμενο διαλόγου, με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων μερών. Ειδικότερα για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου η Ο.Κ.Ε. διατυπώνει συγκεκριμένες προτάσεις στο τελευταίο Κεφάλαιο της παρούσας Γνώμης.

(2) Η αποκέντρωση

Παρατηρείται, ότι οι θεσμικές παρεμβάσεις για την αποκέντρωση και την αυτονομία της σχολικής μονάδας και του εκπαιδευτικού δεν μπόρεσαν να διαμορφώσουν ένα αποκεντρωτικό πνεύμα λειτουργίας στις σχολικές μονάδες, καθώς όλο το υπόλοιπο θεσμικό πλαίσιο προδιαγράφει μία συγκεντρωτική λειτουργία του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Οι αρμοδιότητες των νέων οργάνων (περιφερειακός διευθυντής³⁵, επιτροπές παιδείας, σύλλογος διδασκόντων) δεν είναι πραγματικά αποφα-

σιστικές, λόγω του έντονου ακόμα ελέγχου από την κεντρική διοίκηση, και πάντως δεν έχουν αναδειχθεί σε ουσιαστικό παράγοντα δημοκρατικής διοίκησης και ελέγχου των σχολικών μονάδων³⁶.

Έως σήμερα δεν έχουν διαμορφωθεί εκείνες οι συνθήκες και το κλίμα που είναι αναγκαία για την ανάπτυξη της δυναμικής και της θετικής συμβολής που προσδοκείται από τη λειτουργία της θεσμοθετημένης αποκέντρωσης. Η δημιουργία των συνθηκών αυτών απαιτεί βάθος χρόνου και την πραγματοποίηση προσεγμένων και σταθερών βημάτων.

Είναι, πάντως, γεγονός, ότι προαπαιτούμενο για την επιτυχία των στόχων της αποκέντρωσης είναι η ανάπτυξη **τέτοιων συνθηκών που θα επιτρέψουν την αυτόνομη ανάπτυξη της σχολικής μονάδας**. Οι δυνατότητες αυτόνομης ανάπτυξης εξαρτώνται καταρχάς από τους **διαθέσιμους πόρους και μέσα διδασκαλίας**. Και αναμφισβήτητα σημαντική προϋπόθεση είναι η **ετοιμότητα του προσωπικού να αναλάβει ένα τέτοιο ρόλο, η διαμόρφωση του αναπτυξιακού σχεδίου του σχολείου**, αλλά και η **αξιολόγηση** του εκπαιδευτικού έργου³⁷.

Επιπλέον και με δεδομένο ότι αποκέντρωση της σχολικής μονάδας στοχεύει στην προσέγγιση του σχολείου και της τοπικής κοινωνίας, χρήσιμη θα ήταν και η ανάληψη πρωτοβουλιών στο πεδίο αυτό από την τοπική αυτοδιοίκηση, υπό τον όρο της οικονομικής και οργανωτικής της στήριξης, όπως λ.χ. η δημιουργία παρατηρητηρίου κοινωνικών προβλημάτων όπως, ιδίως, προβλημάτων ανεργίας, σχολικής αποτυχίας και διαρροής, κοινωνικού αποκλεισμού κ.ά.

35. Αποτελεί μία ακόμα βαθμίδα στην ιεραρχική κλίμακα της εκπαίδευσης για τη διοικητική περιφέρεια, που θεσμοθετήθηκε με το Ν. 2817/00, όπως αυτός στη συνέχεια συμπληρώθηκε με τα άρθρα 1-3 Ν. 2986/02 και τροποποιήθηκε, ως προς τη διαδικασία επιλογής των περιφερειακών διευθυντών εκπαίδευσης, με το άρθρο 12 Ν. 3260/04.

36. Μ. Μλεκάνης, Οι συνθήκες εργασίας των εκπαιδευτικών, 2005, σελ. 50 επ. και 57.

37. Μ. Μλεκάνης, όπ.π., σελ. 54 επ.

για τη διαπίστωση των πραγματικών διαστάσεων των προβλημάτων και την οργάνωση της κατάλληλης αντιμετώπισής τους.

(3) Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου

Η εκπαιδευτική διαδικασία συνιστά μια οργανωμένη και μεθοδευμένη προσπάθεια πολλών εμπλεκομένων φορέων και προσώπων για την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων. Ταυτόχρονα, είναι κοινή παραδοχή η αναγκαιότητα αξιολόγησης κάθε συντονισμένης δράσης, πολύ δε περισσότερο του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Ως αξιολόγηση της εκπαίδευσης νοείται η λειτουργία εκείνη του εκπαιδευτικού μας συστήματος κατά την οποία διερευνώνται ο βαθμός αποτελεσματικότητας κάθε δράσης, η ικανότητα δηλαδή επίτευξης των στόχων, καθώς και η διαπίστωση τυχόν αποκλίσεων από τα προγραμματισθέντα.

Σκοπός της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου είναι **η βελτίωση και η ποιοτική αναβάθμιση όλων των συντελεστών της εκπαιδευτικής διαδικασίας και η συνεχής βελτίωση της παιδαγωγικής επικοινωνίας και σχέσης με τους μαθητές**. Η αξιολόγηση, έχοντας κυρίως χαρακτήρα **διαπιστωτικό και ανατροφοδοτικό**, συμβάλλει ιδιαίτερα στη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Ο σκοπός και ο χαρακτήρας της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ορίζονται από το θεσμικό πλαίσιο (άρθρο 4 Ν. 2986/2002). Παράλληλα, καθορίζονται νομοθετικά και οι βασικοί συντελεστές που συμμετέχουν στη δημιουργία αποτελεσματικού εκπαιδευτικού έργου. Παρά την ύπαρξη των νομοθετικών προβλέψεων, στο πεδίο της πρακτικής εφαρμογής παρατηρούνται καθυστερήσεις που αναπόφευκτα εμποδίζουν τη διαπίστωση των δυσλειτουργιών και την επίλυσή τους.

Στο κρίσιμο αυτό πεδίο της αξιολόγησης αναδεικνύεται, συνεπώς, **η άμεση ανάγκη για την ενεργοποίηση της αξιολογικής διαδικασίας για το εκπαιδευτικό έργο στο σύνολό του, συμπεριλαμβανομένων όλων των βασικών συντελεστών του, με την ανάδειξη του πρωταρχικού της χαρακτήρα ως μέσου για την ανατροφοδότηση της διδακτικής πρακτικής και τη διαρκή βελτίωσή της**.

(4) Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών είναι **θεσμός στρατηγικής σημασίας** για την επιτυχία των εκάστοτε στόχων της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Όπως προαναφέρθηκε, η επιμόρφωση δεν είναι αναγκαίος όρος μόνο για την επιτυχημένη **υλοποίηση της προοδευτικής διαθεματικής προσέγγισης**, αλλά γενικότερα για τον **εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη των εκπαιδευτικών συστημάτων**, καθώς αποτελεί **το μοχλό της υποστήριξης και προώθησης των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων**.

Ακόμα, έχει μεγάλη σημασία για τη συνεχή **επαγγελματική εξέλιξη** των εκπαιδευτικών και αποτελεί τη βάση για τη συνεχή βελτίωση **της παιδαγωγικής σχέσης διδασκάλου και μαθητή**, η οποία έχει κεντρική θέση στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Στο ιδιαίτερα σημαντικό πεδίο της επιμόρφωσης παρατηρούνται υστερήσεις που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν, όπως:

(α) Η αποσπασματικότητα στην επιμορφωτική διαδικασία που υπάρχει λόγω της **ανάπτυξης επιμορφωτικών προγραμμάτων από διάφορους φορείς**, τα οποία δε συνδέονται μεταξύ τους με σαφείς στόχους.

(β) Πολλές δράσεις επιμόρφωσης βασίζονται σε **κοινοτικούς πόρους** με τον κίνδυνο που προαναφέρθηκε (Κεφάλαιο Β') της διακοπής τους με τον τερματισμό της χρηματοδότησης από τα ταμεία της Ε.Ε.

(γ) Η **ανορθολογική οργάνωση** των προγραμμάτων επιμόρφωσης έχει ως αιτία της και την ανάγκη πολλών εκπαιδευτικών με υψηλά τυπικά και ουσιαστικά προσόντα να επιμορφώνονται για λόγους επαγγελματικής εξέλιξης σε ήδη γνωστά πεδία, με παράλληλη έλλειψη κατάλληλων κινήτρων για επιμόρφωση σε εκπαιδευτικούς για την αντιμετώπιση των ανεπαρκειών που παρουσιάζουν στην εκπλήρωση των εκπαιδευτικών τους καθηκόντων.

Ενόψει των παραπάνω, η επιμορφωτική πολιτική θα πρέπει να ανασυγκροτηθεί λαμβάνοντας υπόψη τα εξής:

- Η επιμόρφωση δε λειτουργεί μόνον για την προώθηση και την υποστήριξη μίας καινοτομίας ή ενός εκπαιδευτικού μέτρου, αλλά έχει **επίκεντρο το ίδιο το σχολείο** και τελικό στόχο της την ανάπτυξη θεσμικών προϋποθέσεων και την προώθηση επαγγελματικών νοοτροπιών, που κάνουν τη συνεχή αλλαγή των όρων διδασκαλίας-μάθησης-συνεργασίας **αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής σχολικής εργασίας**.
- Η επιμόρφωση και η επαγγελματική ανάπτυξη προϋποθέτει τη **διάθεση πόρων, τον εξορθολογισμό στην κατανομή και τη χρήση τους**, καθώς και την υποστήριξη και αναγνώριση της επιμορφωτικής προσπάθειας, την ανάπτυξη **σχετικής πολιτικής κινήτρων** κ.ά. με όρους

συνεργασίας και διαφάνειας, επιτρέποντας στους ίδιους τους επιμορφωνόμενους να συγκαθορίζουν τα ζητήματα και τις μεθόδους της διαδικασίας της επιμόρφωσης.

- Η επιμόρφωση αυτονότητα αφορά στην **επαγγελματική εξέλιξη των εκπαιδευτικών**, αποτελώντας αναπόσπαστο μέρος της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας.

(5) Εγγραμματισμός/λειτουργικός αναλφαβητισμός

Στις βασικές αποστολές του σχολείου ανήκει ο εγγραμματισμός, δηλαδή η εξοικείωση με το γραπτό λόγο, αλλά και η δυνατότητα εφαρμογής της γνώσης στην πράξη³⁸ έτσι, ώστε το άτομο να μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της κοινωνίας. Οι μη εγγράματοι τόσο στις άλλες χώρες, όσο και στην Ελλάδα διακρίνονται σήμερα σε δύο ομάδες: (α) στους «οργανικά» αναλφάβητους, που δεν είχαν καμία επαφή με την εκπαιδευτική διαδικασία, και (β) στους «λειτουργικά» αναλφάβητους, δηλαδή στα πρόσωπα που αν και έχουν παρακολουθήσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, δυσκολεύονται στην επαρκή κατανόηση του προφορικού και του γραπτού λόγου, στη διατύπωση των ιδεών και στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης³⁹.

Επειδή η επιστήμη ακολουθεί διαφορετικούς ορισμούς του λειτουργικού αναλφαβητισμού (με κριτήριο τη δυνατότητα ανάγνωσης απλών ή και άλλων π.χ. δημοσιογραφικών κειμένων, τη φοίτηση μόνο στην πρωτοβάθμια ή την εννεάχρονη εκπαίδευση κ.α.), τα σχετικά στατιστικά στοιχεία

38. B. Street (2000), "Διαπολιτισμικές απόψεις για το γραμματισμό" στο *Γλώσσα και γραμματισμός στην κοινωνική πρακτική* (Μτφ. Βλαχόπουλος, Ι.). Πάτρα: ΕΑΠ., 177-191.

39. Ν. Φακιολάς, Αίτια και πολιτικές αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. Β'/2006, σελ. 169 επ.

δε βασίζονται στις ίδιες παραδοχές. Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι σε έρευνα που έγινε στη χώρα μας αποκαλύφθηκε ότι ο μισός περίπου πληθυσμός της Ελλάδας είναι «υποεκπαιδευμένος»⁴⁰. Οι Τσιγγάνοι αποτελούν ενδεικτικό παράδειγμα ομάδας με υψηλά ποσοστά λειτουργικού αναλφαβητισμού, που σε κάποιες περιπτώσεις φτάνει το 80-90%⁴¹. Παιδιά μεταναστών ή παλιννοστούντων αντιμετωπίζουν επίσης ανάλογα προβλήματα σε σχέση με τη γλώσσα και την κοινωνική ενσωμάτωση των μαθητών.

Είναι προφανές ότι η θέσπιση του υποχρεωτικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης δεν αποδείχθηκε ικανή να εξαλείψει τις διαφορές από τις χαμηλές εκπαιδευτικές βαθμίδες. Ήδη η Πολιτεία έχει θεσμοθετήσει μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος, όπως επιμόρφωση εκπαιδευτικών, οργάνωση σχολικών βιβλιοθηκών, γενίκευση προσχολικής αγωγής, περιορισμός ανώτατου αριθμού μαθητών στην τάξη, εφαρμογή νέων παιδαγωγικών μεθόδων, συνεργασία σχολείου και ευρύτερης κοινωνίας, έγκαιρη διάγνωση μαθητών που χρειάζονται ενισχυτική διδασκαλία, σύνεση ολιγοθέσιων σχολείων⁴², πλην όμως το πρόβλημα δεν έχει εξαλειφθεί. Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι είναι αναγκαία η γενίκευση και η ενίσχυσή τους και διατυπώνει, στο επόμενο Κεφάλαιο, ειδικότερες προτάσεις προς την κατεύθυνση αυτή.

(6) Αντισταθμιστική αγωγή

Οι θεσμικές προβλεπόμενες δομές αντισταθμιστικής αγωγής στο εκπαιδευτικό μας σύστημα διαρθρώνονται ως εξής:

(1) Οι **τάξεις υποδοχής και τα φροντιστηριακά τμήματα** που απευθύνονται σε παλιννοστούντες και αλλοδαπούς μαθητές. Οι τάξεις υποδοχής λειτουργούν είτε σε ειδική τάξη με παράλληλη παρακολούθηση μερικών μαθημάτων στην κανονική τάξη, είτε σε κανονική τάξη με εξατομικευμένη υποστήριξη. Τα φροντιστηριακά τμήματα λειτουργούν εκτός σχολικού ωραρίου (μέχρι 2 ώρες την ημέρα) από εκπαιδευτικούς του σχολείου για την παροχή υποστηρικτικής διδασκαλίας.

(2) Τα **τμήματα ένταξης** απευθύνονται σε μαθητές που χρειάζονται ειδική αγωγή (νοητική υστέρηση, μαθησιακές δυσκολίες, προβλήματα συμπεριφοράς), δημιουργούνται σε σχολεία που υπάρχει οργανική θέση και στελεχώνονται από εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής. Οι μαθητές φοιτούν στις κανονικές τάξεις και δέχονται εξατομικευμένη διδασκαλία στην ειδική τάξη (ή και μέσα στην κανονική) ορισμένες ώρες.

(3) Τα **προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας** παρέχονται σε όλους τους μαθητές του σχολείου, κυρίως όμως των μικρών τάξεων που χρειάζονται υποστηρικτική διδασκαλία στη Γλώσσα και τα Μαθηματικά.

(4) Τα **τμήματα τσιγγανοπαίδων** όπου εφαρμόζεται εντατικό πρόγραμμα ενίσχυσης και υποστήριξης των μαθητών της ειδικής αυτής πληθυσμιακής ομάδας της χώρας μας, ώστε να ενταχθούν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Τα τμήματα λειτουργούν παράλληλα με τις κανονικές τάξεις.

(5) Το **ολοήμερο σχολείο** λειτουργεί

40. Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, *Πανελλήνια έρευνα για τον αναλφαβητισμό*. Αθήνα, 1998. Το πρόβλημα του λειτουργικού αναλφαβητισμού στη χώρα μας ανέδειξε και η έρευνα-διαγωνισμός της PISA στις χώρες του ΟΑΣΑ (OECD, 2004:96).

41. Π. Λαζαρίδης, «Στόχοι, αρχές και παρεμβάσεις της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης στον τσιγγάνικο χώρο» στο *Εκπαίδευση Τσιγγάνων. Ανάπτυξη διδακτικού υλικού*, 1996. Αθήνα: Γ.Γ.Λ.Ε.

42. Σ. Κορομηλάς, «Θέσεις και εφαρμογές για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στην υποχρεωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα» στο *Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις χώρες μέλη της ΕΟΚ σήμερα*, 1988 Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, 53-62.

γεί υποστηρικτικά στους μαθητές που το παρακολουθούν τόσο με τη διδασκαλία της Γλώσσας και των Μαθηματικών, όσο και με την προετοιμασία για τα μαθήματα της επόμενης ημέρας.

(6) Τα **διαπολιτισμικά σχολεία** αν και εφαρμόζουν ειδικά αναλυτικά προγράμματα με τη δυνατότητα διδασκαλίας πρόσθετων μαθημάτων, ενισχύουν την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.

Η ιδιαίτερη σημασία της αντισταθμιστικής αγωγής, είτε αυτή αναφέρεται γενικά στους μαθητές που αντιμετωπίζουν προβλήματα σε ορισμένα μαθήματα, είτε σε ειδικότερες κατηγορίες μαθητών, έχει υπογραμμιστεί στην αρχή του παρόντος Κεφαλαίου. Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι **οι παραπάνω δομές της απολύτως αναγκαίας αντισταθμιστικής αγωγής θα πρέπει γενικευθούν και να αποτελέσουν βασική παράμετρο του εκπαιδευτικού μας συστήματος**, με τη διασφάλιση κυρίως της βιωσιμότητάς τους, καθώς πολλές από τις δράσεις αυτές αναπτύχθηκαν με βάση κοινοτικούς πόρους.

(7) Σχολική διαρροή

Στην Ελλάδα, η μαθητική διαρροή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση εκτιμάται ως αμελητέα, ενώ η αποτύπωση του φαινομένου περιορίζεται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Με βάση τα στοιχεία έρευνας του ΥΠΕΠΘ⁴³, η μαθητική διαρροή στο σύνολο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τους μαθητές που γράφτηκαν στην Α' Γυμνασίου το 2000-01 εκτιμήθηκε περίπου στο 14%.

Ενόψει τούτων, η Ο.Κ.Ε. θα ασχοληθεί ειδικότερα με το ζήτημα της σχολικής διαρροής σε επόμενη Γνώμη Πρωτοβουλίας της για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Στην παρούσα Γνώμη, η Ο.Κ.Ε., πέραν της επισήμανσης που προηγήθηκε για τη θετική συμβολή της προσχολικής αγωγής στην ομαλή ένταξη στο σχολικό περιβάλλον, τονίζει τον ιδιαίτερο ρόλο που έχει η αντισταθμιστική αγωγή για την πρόληψη της σχολικής αποτυχίας, που συνιστά μία από τις βασικές αιτίες της σχολικής διαρροής.

---

43. Η μαθητική διαρροή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Λύκειο, ΤΕΕ), Αθήνα 2006.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι θα πρέπει να τεθούν συγκεκριμένες προτεραιότητες για τη βελτίωση της ποιότητας του σχολείου, οι οποίες θα αρθρώνονται σε μία συνεκτική πολιτική που περιστρέφεται γύρω από τους παρακάτω κεντρικούς άξονες παρέμβασης: α) τη βελτίωση της ποιότητας του σχολικού συστήματος συνολικά, β) τη βελτίωση της εκπαιδευτικής λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου, γ) την αναβάθμιση της θέσης των εκπαιδευτικών και του συστήματος εκπαίδευσης και επιμόρφωσής τους, δ) τη βελτίωση των υπηρεσιών της προσχολικής αγωγής και ε) την αντιμετώπιση του αναλφαριθμητισμού.

Για καθένα από τους παραπάνω κεντρικούς άξονες η Ο.Κ.Ε. διατυπώνει τις παρακάτω αναλυτικές προτάσεις:

I. Γενικά για τη βελτίωση της ποιότητας του σχολικού συστήματος οι άμεσες προτεραιότητες που θα πρέπει να τεθούν είναι:

- Η βελτίωση της **υλικοτεχνικής υποδομής** των σχολείων με στόχο την ολοκληρωτική εξάλειψη της διπλοβάρδιας και τη μείωση του αριθμού μαθητών ανά τμήμα.
- Η εξασφάλιση του συντονισμού του σχεδιασμού του ΟΣΚ με τις δράσεις του Υπουργείου Παιδείας και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ώστε να διασφαλίζεται η **σύμφωνη με τις νέες εκπαιδευτικές ανάγκες διαμόρφωση των σχολικών κτιρίων**, στο πλαίσιο του αναγκαίου συντονισμού και της συνέργειας που απαιτείται για την εφαρμογή της διαθεματικής προσέγγισης και του ολοήμερου σχολείου.
- Η εξασφάλιση του **αναγκαίου αριθμού εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης** για την κάλυψη των παρόντων αλλά και των διευρυνόμενων αναγκών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες επισημάνθηκαν παραπάνω (Κεφ. Δ΄, 1).
- Το **ισχύον σύστημα πρόσληψης μόνιμου εκπαιδευτικού προσωπικού στο Δημόσιο⁴⁴** πρέπει να διαφυλαχθεί και να αποτρέπονται οι οποιοσδήποτε παρεκκλίσεις από αυτό. Αλλαγές επί του συστήματος αυτού θα πρέπει να επέρχονται με τη σύμφωνη γνώμη των κοινωνικών εταίρων.
- Η ανάπτυξη ολοκληρωμένου και ενιαίου συστήματος **επιμόρφωσης** των εκπαιδευτικών όλων των μορφών και βαθμίδων εκπαίδευσης και κατάρτισης.
- Η εξασφάλιση της **βιωσιμότητας, της συνέχειας και της επάρκειας όλων των νέων δράσεων** που έχουν προς το παρόν επικουρικό χαρακτήρα και βασίζονταν έως σήμερα ή βασίζονται, κατά κύριο λόγο, σε κοινοτικούς πόρους.
- Η διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού και ταυτόχρονα έγκυρου και αξιόπιστου πλαισίου για την **αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου**.

44. Δηλαδή μέσω του ΑΣΕΠ. Ειδικότερα, ένα μέρος των οργανικών θέσεων (40%) καλύπτεται από τον ενιαίο πίνακα αναπληρωτών καθηγητών με βάση την προϋπηρεσία τους και το λοιπό μέρος (60%) από τους επιτυχόντες στο διαγωνισμό του ΑΣΕΠ (άρθρο 6 παρ. 2 Ν. 3255/04).

- Η **θεσμική οργάνωση της σχολικής μονάδας**, όχι μόνον της ολοήμερης αλλά και της κλασικής, ιδιαίτερα σε σχέση με τη **σαφή οριοθέτηση της ευθύνης των εκπαιδευτικών σε σχέση με την ασφάλεια των μαθητών** και την αντιμετώπιση των ζητημάτων της **αναπλήρωσης των εκπαιδευτικών** που απουσιάζουν από το σχολείο στο πλαίσιο της άδειάς τους (κανονικής, αναρρωτικής κ.ά.).

II. Για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι στους βασικούς σκοπούς του περιλαμβάνονται εξίσου γνωστικοί, παιδαγωγικοί και κοινωνικοί σκοποί και θα πρέπει αυτό να εξελιχθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μην υποβαθμίζεται ο παιδαγωγικός του προσανατολισμός. Πιο συγκεκριμένα, το ολοήμερο σχολείο θα πρέπει να επιτυγχάνει ταυτόχρονα, τουλάχιστον τους παρακάτω στόχους:

A. Γνωστικοί Στόχοι

- Ανάπτυξη της πολιτιστικής γνώσης των μαθητών (θεατρική αγωγή, μουσική παιδεία, χορός, εικαστικά) και ενίσχυση των δράσεων για την αγωγή τους σε κίριους τομείς της καθημερινής ζωής (λ.χ. αγωγή καταναλωτή και περιβάλλοντος).
- Προετοιμασία των μαθητών στα βασικά μαθήματα της επόμενης μέρας (τουλάχιστον στη γλώσσα και στα μαθηματικά).

B. Παιδαγωγικοί Στόχοι

- Δημιουργική απασχόληση των μαθητών
- Ανάπτυξη κλίσεων και ενδιαφερόντων πέραν αυτών του συμβατικού προγράμματος.
- Ανάπτυξη κριτικής σκέψης και υπευθυνότητας στους μαθητές.

Γ. Κοινωνικοί Στόχοι

- Διευκόλυνση της πρόσβασης των γονέων στην απασχόληση.
- Ασφαλής φύλαξη και φροντίδα των μαθητών κυρίως των μικρότερων τάξεων.
- Περιορισμός των κοινωνικών ανισοτήτων αναφορικά με την πρόσβαση στα εκπαιδευτικά και πολιτισμικά αγαθά και περιορισμός της ανάγκης για πρόσθετες δαπάνες για εξωσχολικές δραστηριότητες.
- Διεύρυνση του ελεύθερου χρόνου των μαθητών.

Αυτοί οι σκοποί **θα πρέπει να επιτυγχάνονται συνδυαστικά και στην ολότητά τους, λειτουργώντας συμπληρωματικά και ως συστατικό στοιχείο του ενιαίου αναλυτικού προγράμματος διαθεματικής προσέγγισης**, χωρίς να προκαλούνται προβλήματα, αντιφάσεις και δυσλειτουργίες που επιβαρύνουν τους μαθητές αλλά και τους εκπαιδευτικούς (π.χ. διδασκαλία ξένης γλώσσας ή γυμναστική που διδάσκονται ταυτόχρονα στο συμβατικό πρόγραμμα κατά το πρωινό και κατά το απογευματινό ωράριο από διαφορετικούς εκπαιδευτικούς, των οποίων τα ωράρια και οι σχέσεις εργασίας δεν επιτρέπουν την συστηματική επικοινωνία και αλληλοενημέρωση).

Επιπλέον, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι κάποια μαθήματα που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα του ολοήμερου μέρους είναι ζωτικής σημασίας για την πνευματική ανάπτυξη όλων των μαθητών (ξένες γλώσσες, πληροφορική) και **θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα αναμόρφωσης του ωρολόγιου προγράμματος ώστε -στο βαθμό του εφικτού και της δεδομένης διάρκειας του πρωινού ωραρίου- να μην υποκαθιστά η απογευματινή ζώνη λειτουργίες και στόχους που θα πρέπει να υλοποιούνται στο συμβατικό σχολείο.**

Απαραίτητη προϋπόθεση για την πλήρη προετοιμασία των παιδιών στο ολοήμερο σχολείο είναι η **μικρή αναλογία μαθητών και δασκάλων** και, κατ' επέκταση, η **ύπαρξη επαρκούς εκπαιδευτικού, βοηθητικού και διοικητικού προσωπικού**, καθώς και η **ομοιομορφία των τμημάτων** έτσι, ώστε να μη συγκεντρώνονται στα ίδια τμήματα του πρόσθετου προγράμματος παιδιά από διαφορετικές τάξεις του σχολείου.

Παράλληλα, το ολοήμερο σχολείο θα πρέπει να εξασφαλίζει **άριστες συνθήκες υγιεινής, επαρκή υλικά και παιδαγωγικά μέσα και επάρκεια χώρων**. Σημαντική θα ήταν ακόμα η διαμόρφωση ειδικά καθορισμένων **χώρων σίτισης** των μαθητών.

Επιπλέον, θα ήταν θετική και η **διαμόρφωση της δημιουργικής απασχόλησης** και των πρόσθετων μαθημάτων με τέτοιο τρόπο που να μην αποβαίνουν σε βάρος ούτε του γνωστικού περιεχομένου του σχολείου (προετοιμασία βασικών μαθημάτων επόμενης μέρας) ούτε του ελεύθερου χρόνου των παιδιών⁴⁵.

Τέλος, θα ήταν σκόπιμη η **θεσμοθέτηση του ολοήμερου σχολείου με συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο**, το οποίο θα καθορίζει τις προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας του, τη δομή, την υλικοτεχνική υποδομή, τη λειτουργία, τις δαπάνες, το εκπαιδευτικό προσωπικό κ.λπ.

Για την **ανταπόκριση του σχολείου στις σύγχρονες ανάγκες των εργαζομένων**, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι, δεν αρκεί ούτε και θα πρέπει να εξαντληθούν οι προσπάθειες στο ολοήμερο σχολείο. Πολλές ανάγκες αυτού του είδους μπορούν και πρέπει να καλυφθούν από την τοπική αυτοδιοίκηση, αρκεί

να αναβαθμιστεί ο ρόλος της οικονομικά και διοικητικά, αναφορικά με τα ζητήματα φροντίδας και αγωγής των παιδιών. Η πολιτεία θα πρέπει να στηρίξει την τοπική αυτοδιοίκηση, ώστε να αναλάβει περισσότερο ενεργό ρόλο στη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών εξυπηρέτησης των αναγκών σίτισης των μαθητών του προαιρετικού ολοήμερου σχολείου αλλά και αυτών της φύλαξης και δημιουργικής τους απασχόλησης κατά το χρόνο που οι γονείς τους εργάζονται και δε λειτουργεί το ολοήμερο σχολείο (π.χ. διακοπές Πάσχα, Χριστουγέννων, Καλοκαιριού) με τη δημιουργία και ποιοτική λειτουργία Διασχολικών Κέντρων Φροντίδας και Δημιουργικής Απασχόλησης των Παιδιών που οι γονείς τους εργάζονται.

Γενικά, η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να υπογραμμίσει τις **δυνατότητες συμβολής της τοπικής αυτοδιοίκησης και των αποκεντρωμένων θεσμικών οργάνων (π.χ. Επιτροπές Παιδείας, Σύλλογοι γονέων) που είναι πολλές και σημαντικές και δεν πρέπει να μείνουν αναξιοποίητες**. Στην κατεύθυνση αυτή, υπό την προϋπόθεση της αναγκαίας οργανωτικής και οικονομικής στήριξης από την Πολιτεία, θα μπορούσαν να αναληφθούν πρωτοβουλίες, όπως:

- Η αξιοποίηση όλων των κτιριακών εγκαταστάσεων και των υποδομών (βιβλιοθήκες, μουσεία, οργανωμένοι χώροι τέχνης και πολιτισμού κ.ά.) αλλά και των δυνατοτήτων που προσφέρει το φυσικό περιβάλλον, για την ανάπτυξη προγραμμάτων αγωγής και δημιουργικής απασχόλησης των παιδιών, συμβάλλοντας παράλληλα και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας.
- Δράσεις που θα συμβάλλουν στο

45. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ανάγκες αυτές και οι προτάσεις έχουν διατυπωθεί και σε σχετική έρευνα που εκπονεί το ΙΝΕ-ΓΣΕΕ ΑΔΕΔΥ, η οποία βασίστηκε σε ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε σε γονείς μαθητών ολοήμερων σχολείων της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και του Πειραιά.

«άνοιγμα» του σχολείου προς την τοπική κοινωνία και στην ανάδειξη του σχολικού θεσμού σε πόλο κοινωνικής συνοχής, με την αξιοποίηση των ίδιων των σχολικών εγκαταστάσεων κατά τις ώρες που το σχολείο δε λειτουργεί, λ.χ. τη χρήση του προαύλιου χώρου το απόγευμα για αθλητικές δραστηριότητες.

- Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων επιμόρφωσης γονέων και η δημιουργία υποδομών στήριξης και συμβουλευτικής γονέων και μαθητών.
- Η αξιοποίηση χορηγιών και εθελοντικών προσφορών από κοινωνικούς και οικονομικούς φορείς, για να βοηθηθούν ο διευθυντής της σχολικής μονάδας και οι εκπαιδευτικοί, καθώς και ο σύλλογος γονέων, στην προσπάθεια αναζήτησης πόρων για τη στήριξη των αναγκών και των εκδηλώσεων του σχολείου, υπό την προϋπόθεση ότι οι χορηγίες αυτές δεν παρεμβαίνουν στις αρχές αγωγής και εκπαίδευσης των μαθητών.

III. Για την αναβάθμιση της θέσης των εκπαιδευτικών και τη βελτίωση της επιμόρφωσης και της μετεκπαίδευσής τους προτείνεται τα μέτρα για την ενίσχυσή της να βασιστούν στους εξής τρεις άξονες:

- Στην **εισαγωγική επιμόρφωση**, η οποία θα απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς που για πρώτη φορά θα αναλάβουν μία τάξη, η πρώτη φάση της οποίας θα γίνεται πριν την ανάληψη διδακτικών καθηκόντων.
- Στην **περιοδική επιμόρφωση**, που θα στοχεύει στη διαρκή βελτίωση της διδακτικής ικανότητας των εκπαιδευτικών και θα εκτείνεται σε όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής σταδιοδρομίας τους (τρίμηνης, εξάμηνης, ετήσιας διάρκειας με απαλλαγή από τα διδακτικά καθήκοντα).

- Στην **ενδοσχολική επιμόρφωση**, που θα επιτρέπει τη βελτίωση της διδακτικής ικανότητας όλων των εκπαιδευτικών ενός σχολείου.

Παράλληλα, τα κύρια χαρακτηριστικά της επιμόρφωσης πρέπει να είναι:

- ο Να είναι σε ετοιμότητα προσφοράς, επίκαιρη και επαναλαμβανόμενη.
- ο Να μην επιβαρύνει οργανωτικά, διοικητικά ή διδακτικά τη λειτουργία του σχολείου.
- ο Να συνδέεται άμεσα με τη διδακτική διαδικασία.
- ο Να μην έχει αποκλειστικά θεωρητικό χαρακτήρα, αλλά να εμπλουτίζεται και από προγράμματα με πρακτικό προσανατολισμό π.χ. βιωματικά εργαστήρια.
- ο Να έχει ποικίλο περιεχόμενο και μορφές, καθώς και ευελιξία συντονισμού.
- ο Να είναι, κατά περίπτωση, υποχρεωτική και προαιρετική.

Περαιτέρω, θα πρέπει να υπάρξει μία **συνολική και ενιαία στοχοθέτηση των προγραμμάτων επιμόρφωσης**, που πραγματοποιούνται σήμερα από διαφορετικούς φορείς, καθώς και η **εξασφάλιση της συνέχισής τους με την πρόβλεψη της διαρκούς και σταθερής χρηματοδότησης από εθνικούς πόρους**, σε αντικατάσταση των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων, στις οποίες έχουν εν πολλοίς βασιστεί έως σήμερα.

Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθούν ειδικά μέτρα για τη διασφάλιση της **αξιοκρατικής επιλογής των στελεχών της εκπαίδευσης** σε επιτελικές θέσεις, ακολουθώντας αντικειμενικά και διαφανή κριτήρια.

Και γενικότερα είναι αναγκαίες πρω-

τοβουλίες για την αναβάθμιση του ρόλου και του κύρους του εκπαιδευτικού, τόσο στο σχολείο όσο και στον άμεσο περίγυρό του. Παράλληλα, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα έτσι, ώστε η έμπρακτη αναγνώριση της αυξημένης σημασίας του ρόλου των εκπαιδευτικών να περιλαμβάνει και την ανάλογη μισθολογική τους αναβάθμιση. Οι δύο αυτοί παράγοντες επιτρέπουν τη γενικότερη αναβάθμιση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού και την αναγνώρισή του από το κοινωνικό σύνολο, γεγονός που αναβαθμίζει γενικότερα και το ρόλο και τη θέση του σχολείου και της εκπαίδευσης στην κοινωνία.

Ειδικότερα για τη συστηματική ανάπτυξη της επιμόρφωσης προτείνεται να δημιουργηθούν διδασκαλία μετεκπαίδευσης σε όλα τα Παιδαγωγικά τμήματα της χώρας, ώστε να διευρυνθούν οι δυνατότητες πρόσβασης και, παράλληλα να διασφαλίζεται η συμμετοχή των μετεκπαιδευόμενων στην κατάρτιση των προγραμμάτων.

Προς τη θετική κατεύθυνση θα ήταν ως γενικό μέτρο και η **ενημέρωση των γονέων** σε σχέση με τη νέα διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας έτσι, ώστε όπου απαιτείται να επιτυγχάνεται και η δική τους **συνεργασία** στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων που επιδιώκουν τα προγράμματα σπουδών.

IV. Ειδικότερα για την προσχολική εκπαίδευση, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι θα πρέπει να εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις της αποτελεσματικής λειτουργίας της, οι οποίες επισημάνθηκαν ανωτέρω (Κεφ. Γ', α). Ως προς τη λειτουργία νηπιαγωγείων σε παιδικούς σταθμούς, θα πρέπει να εφαρμόζονται οι προδιαγραφές του Υπουργείου Παιδείας (αναλυτικά προγράμματα, διδακτικό προσωπικό κ.ά.).

Για τη **βελτίωση της συμβολής των υπηρεσιών της προσχολικής αγωγής** που παρέχουν οι δημοτικοί και ιδιωτικοί σταθμοί, η Ο.Κ.Ε. προτείνει τον καθορισμό ελάχιστων

ποιοτικών προδιαγραφών για τα προγράμματα και τις μεθόδους που αναπτύσσονται για ηλικίες μικρότερες των 5 ετών, που θα πρέπει να διαμορφωθούν και να παρακολουθούνται από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Με στόχο τόσο την ποιοτική αναβάθμιση, όσο και την διοικητική αποτελεσματικότητα, η εποπτεία στην τήρηση των ποιοτικών προδιαγραφών θα μπορούσε να ανήκει στο Υπουργείο Υγείας, ενώ στο επίπεδο του σχεδιασμού και του καθορισμού τους θα μπορούσε να υπάρχει συνεργασία μεταξύ του Υπουργείου αυτού και του Υπουργείου Παιδείας και ενδεχομένως και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Παράλληλα, θα πρέπει να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για την αναβάθμιση των υπηρεσιών αγωγής μέσω λ.χ. της επιμόρφωσης και της συνεχιζόμενης κατάρτισης των παιδαγωγών.

V. Στην κατεύθυνση **αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού** προτείνεται:

- Η δημιουργία μηχανισμού λειτουργικής επανένταξης όσων παιδιών έχουν εγκαταλείψει το σχολείο.
- Η συστηματική προώθηση της ενισχυτικής διδασκαλίας για τους αδύνατους μαθητές.
- Η ανάπτυξη ευέλικτων προγραμμάτων εκπαίδευσης για τους μαθητές που αντιμετωπίζουν αυξημένους κινδύνους μη ολοκλήρωσης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.
- Η παροχή οικονομικών κινήτρων για ολοκλήρωση των σπουδών σε μαθητές που ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές ή / και προέρχονται από οικογένειες των οποίων το εισόδημα είναι ιδιαίτερα χαμηλό.
- Η συστηματική ανάπτυξη της διαθεματικής και πολυπολιτισμικής προσέγγισης στη διδασκαλία.

VI. Η εξειδίκευση των προτάσεων που προαναφέρθηκαν καταδεικνύει την ανάγκη για **την αύξηση των δημόσιων δαπανών για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση για τη χρηματοδότηση και την εξασφάλιση της συνέχειας και της αποτελεσματικότητας των μέτρων που θα ληφθούν.** Παράλληλα, η χρησιμοποίηση των πόρων για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση θα πρέπει να είναι **αντικείμενο διαρκούς αξιολόγησης και αποτίμησης έτσι, ώστε να διασφαλίζεται πλήρως η ορθολογικότητα της κατανομής και της χρήσης τους.**

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι οι παραπάνω προτάσεις θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο συστηματικού διαλόγου με βάση συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα, ώστε εντός εύλογου χρονικού διαστήματος να διασφαλιστεί η σύμπλευση όλων των φορέων στην επιτυχή εφαρμογή τους. Το σχολείο του 21^{ου} αιώνα για τους νέους της χώρας μας θα πρέπει να αποτελέσει το βασικό στόχο των επερχομένων δράσεων της Πολιτείας.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ Ο.Κ.Ε.
Χρήστος Πολυζωγόπουλος

Στην Ολομέλεια της 3ης Ιουλίου 2007 παρέστησαν τα κάτωθι Μέλη
της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής:

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Πολυζωγόπουλος Χρήστος

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

Παπαντωνίου Κωνσταντίνος
Α.Δ.Ε.Δ.Υ.

Λιόλιος Νικόλαος
Μέλος Δ.Σ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.

Στεφάνου Ιωάννης
Εκπρόσωπος Σ.Ε.Β.

Α' ΟΜΑΔΑ

Δεληγιάννης Φωκίων
Εκπρόσωπος Σ.Ε.Β.

Μπαρδάνη Ρένα
Εκπρόσωπος Σ.Ε.Β.
σε αναπλήρωση του
Κυριαζή Χάρη
Εκπροσώπου Σ.Ε.Β.

Τορτοπίδης Αντώνης
Εκπρόσωπος Σ.Ε.Β.

Αντζινάς Νικόλαος
Εκπρόσωπος Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.

Ντουτούμης Γεώργιος
Εκπρόσωπος Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.
σε αναπλήρωση του
Ασημακόπουλου Δημητρίου
Προέδρου Δ.Σ. Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.

Σκορίνης Νικόλαος
Γενικός Γραμματέας Δ.Σ. Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.

Μαντζουράτος Δημήτριος
Εκπρόσωπος Ε.Σ.Ε.Ε.
σε αναπλήρωση της
Ζούλοβιτς Μαργαρίτας
Εκπροσώπου Ε.Σ.Ε.Ε.

Κεφάλας Χαράλαμπος
Εκπρόσωπος Ε.Σ.Ε.Ε.

Χαντζαρίδης Κωνσταντίνος
Γενικός Γραμματέας Ε.Σ.Ε.Ε.

Τσατήρης Γεώργιος
Ένωση Ελληνικών Τραπεζών

Β' ΟΜΑΔΑ

Βουλγαράκης Δημήτριος
Γ.Σ.Ε.Ε.

Γκουτζαμάνης Κωνσταντίνος
Γ.Σ.Ε.Ε.

Κολεβέντης Φώτης
Γ.Σ.Ε.Ε.
σε αναπλήρωση του
Πουπάκη Κώστα
Γ.Σ.Ε.Ε.

Κουτσιμπογιώργος Γεώργιος
Γ.Σ.Ε.Ε.

Λαναρά Ζωή
Γ.Σ.Ε.Ε.

Λιονάκης Μανούσος
Γ.Σ.Ε.Ε.

Πολίτης Δημήτρης
Γ.Σ.Ε.Ε.

Πούπκος Ιωάννης
Γ.Σ.Ε.Ε.
σε αναπλήρωση του
Παναγόπουλου Ιωάννη
Προέδρου Γ.Σ.Ε.Ε.

Τούσης Αθανάσιος
Γ.Σ.Ε.Ε.

Αποστολόπουλος Αναστάσιος
Α.Δ.Ε.Δ.Υ.

Ηλιόπουλος Ηλίας
Α.Δ.Ε.Δ.Υ.

Ξενάκης Βασίλειος
Α.Δ.Ε.Δ.Υ.

Σπανού Δέσποινα
Α.Δ.Ε.Δ.Υ.
σε αναπλήρωση του
Βρεττάκου Ηλία
Α.Δ.Ε.Δ.Υ.

Γ' ΟΜΑΔΑ

Λίτσος Φώτης
Μέλος Δ.Σ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.

Γωνιωτάκης Γεώργιος
Πρόεδρος Δ.Σ. ΓΕ.Σ.Α.Σ.Ε.

Γκίνης Σοφοκλής
Γενικός Γραμματέας ΓΕ.Σ.Α.Σ.Ε.
σε αναπλήρωση του
Κουκουλάκη Ζαχαρία
Μέλους Δ.Σ. ΓΕ.Σ.Α.Σ.Ε.

Σωτηρακόπουλος Βασίλειος
Μέλος Δ.Σ. Π.Ι.Σ.

Τσεμπερλίδης Νικόλαος
Πρόεδρος Δ.Σ. ΚΕ.Π.ΚΑ.

Γαζή Γιώτα
Μέλος Δ.Σ. Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.

Γιαννακόπουλος Βασίλειος
Εκπρόσωπος Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.

Σωτηρίου Ιωάννης
Εκπρόσωπος Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Παπανίκος Γρηγόριος

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ & ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ Ο.Κ.Ε.

Για κάθε πληροφορία σχετικά με το έργο και τη λειτουργία της Ο.Κ.Ε. είναι στη διάθεσή σας το Τμήμα Δημοσίων & Διεθνών Σχέσεων της Επιτροπής, υπό τη διεύθυνση της Δρος Μάρθας Θεοδώρου.

Τηλ.: 210 9249510-2, Fax: 210 9249514, e-mail: ipr@oke-esc.eu